Мелітопільська округа.

м. Великий Токмак.

Подані нижче слова записав 1926 року Василь Денисенко в своєму рідному місті Великому Токмаку. Пояснення до слів я перевірила у В. Денисенка в Київі й зробила до них потрібні доповнення (у такій мірі, у якій це можна було зробити), взявши на увагу й деякі особливості вимови В. Д. Перевіряючи матеріял, я одночасно записала й кільканацять нових слів з уст В. Д.

л належить тут до категорії українського *l* середнього.

ô тут звук середній між *о* та *у*.

â — звук середній між *а* та *о*.

Словничок.

А′гели *р.* Злі духи? | Бігають, мов а′гели.

А′нґрус, -су *р.* Аґрус, Ribes grossularia L.

Бака′й *р.* Місце, розрите водою, переважно низина, заросла вербами, очеретом.

Баро′ха *р.* Знев.: панна.

Баштарма′к, -ка′ *р.* Дерев'яні тризубі вила, що ними відкидають переважно щось легке — полову, солому.

Бе′сур *р.* Добродушно-лайливе слово, яким старші прозивають дітей.

Біда′рка *р.* Однокінна двоколеса бричка на ресорах (тепер вивелася).

Бо′ташний *прикм.* Про коня: неміцний на задні ноги (напр. зачіпає одну задню ногу об другу задню).

Бу′зівок *р.* Маленький бугай.

Бу′ркôт *р.* Голуб, що буркоче. *Див.* Ту′ркôт.

Вагани′ *р.* Ночви.

Ваганки′ *здр. від* Вагани′.

Ва′ник *р.* Недовга жіноча безрукавка.

Ви′ноход *р.* Кінь, що біжить не скоком, а підносячи разом то обидві праві, то обидві ліві ноги.

Вирґила′ *р.* Велика незграбна людина.

Вирту′н (вертун) *р.* Голуб, що злетівши високо в повітрі, перекидається багато разів, крутиться.

Вре́дний *прикм.* Недобрий, що нікому жадної послуги не зробить, ні в чім не допоможе. | Ну й вре́дний, — ни хо́чиш дать ножа́?
Гайно́ *р.* Бруд, сміття.
Гари́кать *д. нед.* — на ко́го. Гримати на кого.
Гарюва́ть *д. нед.* Пустувати, не робляча шкоди.
Гили́ть *д. нед.* Ги́лку заганяти.
Ги́лка *р.* Хлоп'яча гра, схожа на футбол: дві ватаги хлопців мають кожна загнати ціпками — кôві́нками в певне місце дерев'ячку, що теж зветься ги́лка.
Гок, -ка *р.* Огорожене місце для громадської худоби.
Голїнний *прикм.* Здатний до чого, охочий щось робити. | Він голїнний би́цця (битися).
Ґаща́, -ща́ти *р. н.* Щеня чоловічої стати.
Ґлей *р.* Засохлий сік, що виступає на деревах, переважно на абрикосовому дереві.
Джос *р.* Джо́су дать кому. Покартати кого, голову кому намилити, вичитати кому молитву.
Жиритїя́ (жеретія) *р. ч.* і *ж.* Неважера. | Таки́й жиритїя́! (на чоловіка). Така́ жиритїя́! (на жінку).
Жмака́ти, -ка́ю *д. нед.* М'яти, жма́кати (одежу).
Забри́ндзяцця (-дзятися) *д. док.* Заболотитися, обробитися грязюкою.
Затруди́ть *д. док.* — ру́ку. Так сильно вдарити чимсь, що є в руці (напр. ломакою), об щось, щоб від струсу рука замліла.
За́шпори *р.* Знечулення якогось органу тіла (руки, ноги, вуха, носа) від холоду. Зайшли́ за́шпори. Про орган тіла: став нечутливим від холоду. За́шпори одхо́дять. Знечулений від холоду орган починає відходити і це дає почуття, ніби по ньому мурашки бігають.
Кабачки́ *р.* Гарбузці, насіння з гарбузів.
Ка́пор, -ра *р., мн.* капори́. Вкриття на голову, що його літні жінки носять у будень. *Пор.* Очі́пок.
Кирпи́ч *р. ч.* Квадратовий пласт приблизно $^1/_3$ арш. $\times$ $^1/_3$ арш., яким топлять у печі.
Кисня́к *р.* Кисле, квашене молоко.
Кісни́й *прикм.* Тісний.
Кі́сно *присл.* Тісно.
Кі́сто *р.* Тісто.
Клю́чка *р.* Дерев'яний держак із залізним гачиком на кінці смикати солому.
Ко́кіл, -кола *р.* (Про людину:) відлюдний, мовчазний, вовкуватий.
Комизи́цця (-зитися) *д. нед.* Упиратися, вперто не хотіти чогось. *Див.* Костри́чицця, ярипе́ницця.
Костри́чицця (-читися) *д. нед.* = Комизи́цця.
Кре́мнях (крем'ях) *р.* Кожний із камінців, якими діти граються, підкидаючи їх і ловлячи в руку. Сама гра називається кре́мняхи. | Гра́цця в кре́мняхи.

Куни′ця *р.* Цвіт на очереті.

Кура′й -аю′ *р.* Колюча рослина, одна з форм перекотиполя.

Курча′та *р. мн.* Потріскані місця на руках, ногах. | В йо′го на нога′х уже′ курча′та.

Ла′шка *р.* Одна зайва паця′, що лишається по-над паристе число пацъ. | Три пари з ла′шкôю. *Див.* Паця′.

Ле′нта *р.* Стьожка, стрічка.

Луґе′ря *р.* Сітка рибу ловити; її ставлять на дно і заганяють у неї рибу, б'ючи чим-небудь воду до дна.

Лу′мирь, -ря *р.* Німецька колонія.

Малаха′йка *р.* Груба шкуряна нагайка.

Манія′ *р.* Мало образливе слово, яким прозивають дівчину, малого хлопця.

Ме′сто *р.* Місце.

Миґи′чка *р.* Густий і дрібний дощик.

Ме′лниці *р.* Милиці.

Наві′длі *присл.* Рукою назад (ударити). | Вда′рив наві′длі.

Нивкови′рний (невковирний) *прикм.* Негарний, незграбний. | Ну й нивкови′рна в йо′го дочка′.

Обрико′с *р.* Абрикосове дерево.

Обрико′си *р.* Овочі абрикосового дерева.

Обрикоси′на *р.* Один овоч абрикосового дерева.

Окâчу′рицця (окачуритися) *д. док.* Знев.: вмерти.

Очі′пок *р.* Вкриття на голову, що його жінки носять у свято. *Пор.* Ка′пор.

Паця′ *р.* Мала кісточка з ноги свині або теляти, що нею хлопці граються в гру, яка називається паці′. Гра′ти в паці′. Ставити в ряд кісточки-паці′ і здаля збивати їх.

Пиня′ (пеня) *р.* Слово, яким прозивають вперту людину. | Ну й пиня′! Тôбі′ дя′дько гости′нця дає′, а ти′ ни йде′ш.

Повсть *р. ж.* Великий плат збитої шерсти такий завбільшки, як велика ковдра.

Повстя′нка *р.* Високе зимнє обув'я з збитої шерсти.

Порпли′чка *р.* Дуже образливе слово, яким прозивають нікчемного, пустого чоловіка, що удає з себе щось путнє. | Чого′ ти, порпли′чко, ла′зиш до ме′ни?

Пота′пці *р.* Накришений хліб у борщі або юшці.

Пошкабурта′ть *д. док.* Впасти від удару з розгону, поточившися | Як да′в, то він так і пошкабурта′в.

Припс,-су *р.* Мішанина цикорії й кави; перепалений ячмінь або инший який сурогат кави.

Проконтитува′цця (проконтентуватися) *д. док.* Прожити як-небудь, невеликими засобами.

Ра′шівець *р.* Дрібний галантерійник.

Ре′вище *р.* 1) Сильний рев, що його зчиняє череда, бігаючи, скаженіючи, як натрапить на труп. 2) Образливе слово, яким прозивають велику, негарну й незграбну людину.

Ри'нба *р.* Труба коло води (річки, ставка), що нею вода йде.

Сапе'тка *р.* Велика кругла корзина, з лози плетена, з двома ручками, для полови.

Сї'далка *р.* Ресорне сидіння, що чіпляють до брички.

Ти'рло *р.* Місце, куди вперше на весні виганяють худобу.

Труба'ч *р.* Голуб з хвостом, подібним до труби.

Тури'ця *р.* Бруд на тілі.

Ту'ркôт *р.*=Бу'ркôт.

Узьми'н *р.* Корито, вмістище річки.

Халада'йка *р.* Верхня жіноча одежа весняна й осіння, довга, з фалдами ззаду.

Хизува'цця (-ватися) *д. нед.* Дуже пустувати, роблячи шкоду.

Ху'ра *р.* Їхать під ху'ру. Заробляти приставлянням ваги кіньми.

Цабе'рка і цêбе'рка *р.* Бляшане відро.

Чува'л *р.* Великий мішок з рідкої матерії, що в ньому держать зерно, полову.

Чуки'кать *д. нед.* Підкидати догори дитину, переважно примовляючи чуки-чуки!

Чухно' *р.* Сверблячка.

Шапли'к *р.* Низька діжка без покришки.

Шарува'ть *д. нед.* Витирати стіни чим-небудь мокрим перед тим, як мазати їх.

Шви'галка *р.* Довга гнучка лозина, що на її тоншому кінці діти наліплюють грязюку й підкидають — „швига'ють“.

Швига'ть, -га'ю *д. нед.* Підкидати грязюку швигалкою.

Шльо'ри, -рів. *р.* Шкуряне обув'я, схоже на сандалі; його носять переважно німці-колоністи.

Ю'пка *р.* Верхня одежа жіноча зимня, довга, з фалдами ззаду.

Якіре'ць *р.* Залізне приладдячко з гачиком, причеплене до мотуза; його закладають на дужку відра, як беруть воду з колодязя.

Ярипе'ницця *д. нед.*=Комизи'цця.

Вінницька округа.

с. П'ятничани.

Велике село П'ятничани лежить на Бозі, прилягає до самої Вінниці. Це одно з найдавніших селищ Брацлавщини; існувало вже в XV в. [1]).

Подану тут казку я записала влітку 1925 року з уст 19-20 літньої дівчини Наталки Безули, місцевої неписьменної селянки. Вимовою Наталка Безула загалом не відбігає від вимови другого мого об'єкта для досліду п'ятничанської говірки, 12-літнього неписьменного хлопчика Григорка Загорулька, якщо не вважати на дуже незначні ухили. В лексиці Н. Б. помітний вплив російської мови.

Уваги до окремих звуків у вимові Наталки Безули.

е — звук передньо-середнього ряду середнього положення широкого відтінку. Ширшому та глибшому відтінкові *е* сприяє позиція його після губних консонантів та заднього *л*. Буває тільки в наголошеній позиції.

и — переважно звук передньо-середнього ряду високого або високосереднього положення. Сусідство (попереднє або наступне) губних консонантів та заднього *л*, також *р* можуть наблизити цей звук до вузького *ê* (таке обнижене творення *и* в Н. Б. рідко трапляється); так само впливає наступний склад з *е* або *а*. Сусідство наступних паляталізованих консонантів та позиція складу з *и* перед складом з вузьким вокалем (*і*, рідше *у*) можуть наблизити *и* до звука переднього ряду високого положення широкого відтінку.

й — в позиції після вокаля того самого складу, що і *й*, вокаль переднього ряду високого положення широкого відтінку. Найвужчий його відтінок чути в сполуці *ї* (= й + і), менш вузький у сполуках *я йо ю*.

ô — вузький звук заднього ряду середнього положення, вужчий, як німецьке довге *о*. В однакових формах може хитатися між вказаним відтінком і вужчим відтінком, що межує з категорією звуків *у*. *ô* перед складом з *у* вужчого відтінку, як *ô* перед складом з *і*, а надто як *ô* перед *в* того самого складу (тоб-то перед нескладовим *ў*, напр. пішôв).

у̊ — звук заднього ряду високого положення широкого відтінку,

---

[1]) Див. „Историко-статистическое описаніе приходовъ Подольской епархіи" під редакцією Є. О. Сіцінського, ст. 246.

л — непаляталізоване належить до категорії так званого *л* заднього в усіх позиціях; в селі де в кого чути на місці непаляталізованого *л* — нескладовий *ў*.

в — переважно губно-зубний незімкнений звук; після вокаля того самого складу *в* дорівнює нескладовому *ў*. (По *в* = *ў* вокаль *і* дістає глибшого й ширшого відтінку і переходить в категорію звуків *и*: ішо́'в и чув).

г — гортанний звук дуже слабої артикуляції, в певних умовах, напр. між вокалями, може цілком зредукуватися.

к перед *и* та *е* звук півпаляталізований: ру'кᵇи, такᵇе'.

ж і *ч* загалом злегка вищого власного звука, як українські *ж, ч* літературної вимови (київської); виразніше виступає вищий власний звук цих консонантів перед *и*, — в цій позиції вони тут визначені „півпаляталізованими“: жᵇи'ти, ка'жᵇи, чо̂ло̂ві'чᵇи.

Певну особливість становлять тут прикметники у формі номінатива-акузатива однини чоловічого роду з ненаголошеним закінченням по *к* — в и л и к і, — форми, що спадаються з номінативом-акузативом множини. В наголошеному цьому прикметниковому закінченні по *к* чути вкінці *й* дуже слабої артикуляції: я к і'ᶦ, т а к і'ᶦ (і я к ᵇ и' й, т а к ᵇ и' й, при чому *и* тут наближається до категорії звуків *і*). У відповідних ненаголошених закінченнях по инших консонантах (до'брий) кінцеве *й* — ослабленої артикуляції, а *и*, що перед *й*, наближається до категорії звуків *і*.

Казці даю заголовок „Казка про лиху зовицю“. Наталка Безула назвала її „Каска про сирі'т“.

Казка про лиху зовицю.

Був со̂бі' брат и систра'. Були' вони' си'роти. Брат ожᵇини'вся. Жᵇив брат ж жі'нкую, но він ни ра'дився жі'нкᵇи, а ра'дився систри'. То жі'нка взяла' іму' та заруба'ла лоша'. А ві'н був на я'рмарку. Приїжджа'йи з я'рмарку, а жі'нка іму' ка'жᵇи: „От які'ᶦ ти до'бриᶦ, чо̂ло̂ві'чᵇи, с систро'ю! Ни ра'дися жі'нки, а ра'дися систри'! Бач! вона' то̂бі' заруба'ла лоша'!“ А чо̂ло̂ві'к ка'жᵇи: — Нічо'го, так і бу'ди. — Брат о̂п'я'ть ї'ди на я'рмарок, ни ра'диця жі'нкᵇи, а ра'диця знов систри'. Взяла' жі'нка та зарі'зала іму' дити'ну. Приїжджа'йи чо̂ло̂ві'к з я'рмарку, а жі'нка і ка'жᵇи: „От, чо̂ло̂ві'чᵇи, які'й ти до'бриᶦ с све'ю систро'ю! Вона'-ш то̂бі' дити'ну заруба'ла“. — Ну, — ка'жᵇи — мувчᵇи'. — Пішо̂'в до систри' та й ка'жᵇи: — Ї'дьмо на я'рмарок. — Систра' ка'жᵇи: „Ї'дьмо“. Ото' вже вони' ї'дут лі'со̂м. Приї'хали в ліс да й ка'ᶦ до не'ї: „Злазь!“ Систра' злі'зла. Підно'си коло'тку та й каᶦ: — Клади' ру'кᵇи до не'ї. — „Та й нашо'-ж, бра'ти?“ — Відруба'ю! — „Та й за шо', бра'ти? Шо' я то̂бі' зроби'ла?“ Ста'ла пла'кати, ста'ла проси'ти. — Ти нашо' мінї' дити'ну заруба'ла? — Взяв відруба'в її' ру'кᵇи, ро̂зібра'в з годе'жᵇи, пусти'в ї го'лу і взяв ру'кᵇи жі'ньці на по'каз.

Пішла' систра', попла'кала, лі'со̂м доби'лась до сила' в вили'кі садо'к, сі'ла в сатку' і пла'чи. Вихо'ди па'рубок с хати із вінто'вкую та й ка'жᵇи:

„Вихо́дь на сьцє́ну, хто́ там такі́й! — А вона́ ка́жьи: „Я встида́юся ви́йти“. — Та чого́-ш ти встида́їся? — „Бо я го́ла“. — Нічо́, вихо́дь! — Ви́йшла вона́, взяв він її́ до ха́ти і ка́жьи: — Шо́ ти за їдна́? — Вона́ їму́ ка́жьи: така́ і така́. Росказа́ла їму́, ві́тки вона́ і всьо́. І вона́ їму́ ду́жьи понара́вилась та ·й ка́жьи до ма́ми: „Я ї во̂зьму́ за жі́нку“. А ма́ти ка́жьи: „Нашо́ вна то̂бі́, си́ну, биз рук?“ — Нічо́го, ма́мо, ви не́ю ни журі́ця. — Ото́ вже він ї взяв за свую́, сам по̂ї́хав цей на я́рмарок. По̂ї́хав він на я́рмарок, по̂кьи́нув він її́ вре́мино.

Як він по̂ї́хав, ма́ла вона́ дити́ну. Дити́на така́: полови́на зо́лота, полови́на дити́ни. Пи́ши ма́ма письмо́: „Приїжджа́й, си́ну, додо́му чьим ху́ччьи, бо є в те́би дити́на, полови́на дити́ни, полови́на зо́лото“. Це письмо́ пішло́, попа́ло се письмо́ до бра́то̂вої жі́нкьи попа́ло воно́. Жі́нка ро̂зірва́ла і прочита́ла, взна́ла, шо́ там пи́ши, бире́ письмо́, по̂сво́їму пи́ши дру́ги: „Приїжджа́й, чо̂ло̂ві́чьи, додо́му, бо вже твоя́ калі́ка ма́йи дити́ну — полови́на дити́ну, а полови́на чо́рта. Пи́ши чо̂ло̂ві́к письмо́ ві́ти вже: Во̂зьмі́т, ма́мо, і її́ ви́жьиньти. „Прийшло́ це письмо́, ма́ти пла́чи; бире́, прив'я́зуйи коли́ску до пличи́й — пішла́ вона́ в сьвіт.

Ото́ вона́ йде. Захті́ла вона́ води́ і нима́ як дити́ну покла́сти, шоб води́ напи́тися. Ну, п'є з дит́иную вона́ — вона́ зігну́лась і дити́на впа́ла. Вона́ хап! та цю дити́ну підьня́ла кьимака́ми. От і в не́ї ру́кьи взяли́сь!

Добива́їця вона́ аж до бра́та до сво̄́, а її́ брат був форі́мник [1]) з її чо̂ло̂ві́ко̂м. Ото́ вона́ прихо́дит до бра́та в ха́ту та й ка́жьи: „Прийм́іт мине́ на́ ніч, лю́ди“. А жі́нка замє́тила, шо вже взна́ла, шо вона́, а жі́нка ка́жьи: „У нас нима́ де спа́ти вам“. А чо̂ло̂ві́к ка́жьи: „Та ну́ та прийму́ бі́дну жі́нку!“ [2]). А вона́ взна́ла, шо це її́ брат і чо̂ло̂ві́к тут є (вже вона́ замє́тила) та й сі́ла на лі́шку (а вони со̂бі́ п'ют за сто-ло́м во́тку, гуля́ют) та й ка́жьи: „Я бу́ду роска́зувати чу́до, али ях хто́ ска́жьи „бре́шиш“, то̂ буде́ пло́хо“. А чо̂ло̂ві́к ка́жьи: — Ніхто́ ни ска́жьи, ньи! — „Ото́ був со̂бі́ брат і систра́. Брат жі́нки ни ра́дився, а систри́. Взяла́ їму́ жі́нка і заруба́ла лоша́, а ка́жьи, шо систра́. (А жі́нка ка: „бре́шиш!“ Чо̂ло̂ві́к ка: „Ну, так і бу́ди“). О̂п'я́ть такьє́ чо̂ло̂ві́к ра́диця систри́, а ни жі́нки. Взя́ла їму́ жі́нка та зарі́зала дити́ну. („Бре́шиш!“ о̂п'я́ть жі́нка ка́жьи). Взяв брат ви́вів систру́ в ліс і відруба́в ї ру́кьи. Вона́ пішла́, зайшла́ в вили́кі садо́к (вони́ всі засьмія́лися), пото́м сі́ла в сатку́ і пла́чьи. Вихо́ди па́рубок, забра́в її́ до ха́ти, і спанара́вилась вона́ їму́, і взяв ї за жі́нку. По̂ї́хав він на я́рмарок. Вона́ ма́ла дити́ну — полови́ну дити́ну, полови́ну зо́лота. Написа́ли вони́ письмо́ до ньо́го. Це письмо́ ни пішло́ до ньо́го, а попа́лось до жі́нки його́ [3]), і вона́ написа́ла письмо́ дру́ги: „От, си́ну, твоя́ жі́нка ма́ла дити́ну — полови́ну дити́ну, полови́ну чо́рта“. Ото́ пи́ши він ві́ти, шоб взя́ти

---

[1]) Слово це оповідачка пояснила „то̂ргував кіньми“.

[2]) Слова ці оповідачка старалася проказати низьким чоловічим голосом.

[3]) Оповідачка помилилася, треба „до братової жінки“.

ї й прогна́ти. Взя́ли вони́ і ви́гнали її́ з до́му. Іде́ вона́. Захті́ла води́, ста́ла пи́ти во́ду, дити́на впа́ла, вона́ кьимака́ми хті́ла підьня́ти та й взяли́сь ру́кьи.“ Бире́, розвива́йи: „От диві́ця, лю́ди, го́сь ця дити́на, і от, бра́ти, систра́ твоя́!“ — Во̂зьмі́т, лю́ди до́брі, мую́ жінку і вчипі́т коня́ці до̂ хвоста́ і рознисі́ть ї по по́лї!“ —

С. Широка Гребля Тиврівського району.

Казки, що тут подані, я записала влітку 1926 року в Гнівані Вінницької округи з уст 15—16-літньої неписьменної дівчини-наймички Катерини з с. Широкої Греблі, що 8 верстов на північ від Гнівани. Загалом вимова широко-гребельської Катерини мало відбігає від вимови п'ятничанської Наталки Безули, проте деякі відмінності є, і я їх тут відзначаю.

а̂ — вузький *а* заднього ряду, положення його низько-середнє (відзначений він тут у ненаголошеній позиції перед *в* (= ў) того самого складу, що й *а̂*, також у слові бо̂ла̂ву́ = булаву).

о̂ — тут, здається, загалом вужчий звук, як у П'ятничанах.

в — переважно незімкнений губно-зубний дзвінкий звук; перед глухим консонантом він може инколи втратити голос і тоді чути звук близький до губно-зубного незімкненого *ф*, инколи й до глухого білябіяльного ɸ (все, фсе і ɸсе).

ж, *ш*, *ч* тут в усякій позиції злегка вищого власного звука, як загалом в українській літературній мові; зокрема *ж* і *ч* перед *и* в наголошеному складі сягають такої висоти власного звука, яку визначаю терміном „півпаляталізованість“ (жьи́ти, чьи́стий).

Характер прикметникових закінчень номінатива-акузатива однини чоловічого роду тут такий самий, що й у П'ятничанах; відзначено тут і форму т р е́ т ї (= тре́тій).

В казці про Котигорошка оповідачка паралельно вживала форм Вирни́дуб і Вирниду́б, Вирни́гори і Вирниго́ри, Крутиву́с і Крутуву́с, Коти́горошко і Коти́горошок.

Казка про Котигорошка.

Було́ два брати́ і систра́. Пішла́ ма́ти шма́тя пра́ти і ди́виця: ко́тиця горо́шок. Вона́ взя́ла і зї́ла його́. Прийшла́ додо́му і вроди́вся в не́ї хло́пчик, Коти́горошок. Він ріс, ріс, уже ви́ріс вили́кі. Ї́здили вони́ гора́ти, а ті дї́вчині сказа́ли, шо „ви́нисиш нам губі́дати“. А вна ка́жи, шо „я ни зна́ю доро́ги“. А вони́ ї ка́ут: „Ми то̂бі́ віт са́мого до́ма відгоре́м скьи́бу, ту буде́ш зна́ти, куди́ нам губі́дати не́сти. А мидві́дь зза́ду іш́о̂в и чув, шо вони́ каза́ли, шо „ми то̂бі́ від до́му до́горе́м до сво̄ по́ля скьи́бу“. І вони́ ішли́, ці брати́, від до́му гора́ли скьи́бу, а мидві́дь іш́о̂в зза́ду і заго́ртâв цю скьи́бу. Скьи́бу всю загурну́в, а від подві́ра до сво́ї ха́ткьи від́гора́в скьи́бу. Тий дї́вчина пра́мо то́ю скьи́бую як ви́йшла з до́му і зайшла́ до мидвидя́ до ха́ткьи. Взяв той мид-

ві′дь, піня′в її′ і зачини′в в свую′ ко′мнату. Прии′хали брати′, Павло′ і Їва′н, і Коти′горошок, і ка′жут: „Ма′мо, чом нам Марі′ка ни ви′нисла губі′-дати?“ — Та вона′ поне′сла! — „Ньи! ми чика′ли, чика′ли, і ї′сти пôхті′ли і ї ше й нима′. Це наве′рно мидві′дь закьи′дâв скьи′бу та відора′в до сво′ї ха′ткьи скьи′бу“. І ка′жи ма′ти до Павла′: „Біжьи′, Павло′, мо′жи я′к[1]) ви′-дириш?“ Пішô′в Павло′, і мидві′дь взяв и Павла′ зачини′в в дру′гу ко′м-нату. „Біжьи′ ти′, Їва′н, мо′жи ти їх ви′рвиш?“ І пішô′в Їва′н, а той мид-ві′дь взяв і Їва′на зачини′в. „Ну, — ка′жи Коти′горошко — я як піду′, то я їх ві′ти ви′рву. Біжї′т, та′ту, до коваля′, зробі′т мині′ бôлâву′“. Пішô′в та′то, заказа′в у коваля′ бôлâву′. Зроби′в кова′ль бôлâву′ і принї′с ба′тько дôдо′му. Цей Коти′горошко пітькьи′нув бôлâву′ догори′ і ка′жи: „Вона′ буде, туди′ де′віть дьнів буде′ литї′ти, і наза′д буде′ де′віть дьнів литї′ти. Я засну′, а вона′ як буде′ наза′д литї′ти, шоб ви мине′ збуди′ли“. Він як пітькьи′нув бôлâву′, то упа′в тий засну′в.

Слу′хайи ба′тько: лити′т бôлава′. Ба′тько рôзбуди′в їго′. Він взяв, встав и піткла′в мізе′лний па′лиць — та бôлава′ роско′чилася. Ка′жи він до та′та, шоб знô′в роби′ли бôлâву′. Цей кова′ль зроби′в бôлâву′. Принї′с ба′тько дôдо′му. Він знов ка′жи: „Як буде′ де′віть дьнів туди′ литї′ти і де′віть наза′д, тôдї′ мине′ знô′в збу′дити“. Ди′виця ба′тько: лити′т бôлава′. Він збуди′в Коти′горошка. Він встав, піткла′в мізе′лний па′лиць — ни розла-ма′лася бôлава′. Він ка′жи: „Аш типе′р я піду′ з мидвідьо′м би′тися. Пі-шô′в він. Іде′ мидві′дь і ка′жи: — Ти прийшô′в би′тися чи мири′тися? — А він ка′жи: „Де мири′тися? Би′тися, а ни мири′тися!“ — Ну, йдім на залї′зну доро′у. — Цей видмі′дь вда′рив це′о Коти′горошка, а Коти′горошко як вда′рив мидвидя′, то й заби′в. Він як уда′рив їго′, то він залї′з по па′хи в зе′млю, дру′гий раз уда′рив — він залї′з гет усьо′й. Коти′горошко пішô′в в ці ко′мнати і повипуска′в систру′ і гоби′два брати′. Ну, вони′ типе′р іду′т, ці три брати′ і систра′. Помори′лися вони′ і посїда′ли під ду′бôм спочива′ти, а Коти′горошко засну′в. Они′ взя′ли йо, прив′яза′ли ду ду′ба, а самі′ взя′ли і пішли′, ці гоби′два брати′ і систра′. Він тôді′ прокьи′-нувся і прив′я′заний він як шатну′в це′гô ду′ба і ви′рвав с ко′ріньôм. І прийшô′в дôдо′му і кьи′нув це′гô ду′ба: „На′ти вам, і брати′, і отець, і ма′ти! Я вам до′бри зроби′в, а ви мине′ прив′яза′ли дô ду′ба. Типе′р я піду′ у сьвіти′.

Іде′ він, іде′, іде′, али ди′виця: Вирни′дуб ду′би пириве′ртайи. Він ка′жи: „Чôлôві′чи, шо ти ро′биш?“ А Вирни′дуб: „Я ду′би пириве′ртаю. А ти′ куди′ іде′ш? — „А в сьвіти′“. — А шо′ ти за їде′н? — „А Коти′горо-шок“. — Ну, иди′, піде′м гоби′два. — Іду′т вони′, іду′т, іду′т, та й ди′вляця: Вирниву′с во′ду пириве′ртайи. Тей ка′жут: — Чôлôві′чи, шо′ ти ро′биш? — „Во′ду пириве′ртаю“. — А шо′ ти за їде′н? — „А Вирниву′с. А ви′ куди′ іде′ти?“ — У сьвіти′. — „То і я′ піду′ з ва′ми“. — Іди′, то бу′ди нас три. — Іду′т вони′, іду′т, ди′вляця: Вирни′гори. Вони′ ка′ут: — Чôлôві′чи, шо′ ти ро′биш? — „А го′ри пириве′ртаю. А ви′ куди′ іде′ти?“ — А в сьвіти′. —

[1]) Як-небудь.

„То і я′ піду′ з ва′ми“. — То іди′, то нас буде′ шти′ри. — Ну, іду′т вони′, іду′т, іду′т, надиба′ют ха′тку. Трох іде′ на охо′ту, Вирни′дуб, Коти′горошок і Крутиву′с, а Вирни′гори лиша′їця губі′дати вари′ти. Напали′в, навари′в и сів, сиди′т. Али слу′хайи: хтось то′ргайи: вічини′! вічини′! Зліз він, вічини′в: а то ді′д. Взяв їго′ за чупри′нку, до ґво′здика причипи′в, взяв, всьо повиїда′в и пішô′в. Ну, він муцюва′вся, муцюва′вся, яко′сь ви′рвâвся с то̄ ґво′здика. Бире′ він, пали′т, вари′т знôв. Ну, прихо′дят ті і ка′жут: — Чого′ це ти так нира′но запали′в? — Биру′т вони′ всї шти′ри, паля′т, вара′т. Пôгубі′дали. Ма′йи лиша′тися на дру′ᵍиᶦ день Вирниду′б. Бире′ він, звари′в губі′дати і сів. Сиди′т, ди′виця: іде′ дід. — Вічини′! — Він зліз, вічини′в їму′. Він взяв на ґво′здик зачипи′в за чупри′нку і ви′їв всьо. Повиїда′в й пішô′в. Прихо′дят Вирни′гори, Крутуву′с и Коти′горошко. — Чого′ ти, Вирниду′б, так нира′но пали′ш? — „Чось проспа′в“. Тий ни признає′ця. Це вже ма′йи на тре′ті день лиша′тися Крутуву′с. Ну, напали′в він, навари′в, сів, сиди′т. Іде′ ді′д. Той вічини′в. Він взяв їго′ за чупри′нку і зачипи′в и всьо ви′їв з горшкі′в. Він ху′тко бире′, знôв пали′т, вари′т. Али прихо′дят вони′, ка′жут: — Чого′ це ти так нира′но запали′в? — „Чого′сь заспа′в“. Биру′т вони′ всї шти′ри, паля′т, вара′т. Наї′лися. Ну, уже′ ма′йи лиши′тися Коти′горошко. Напали′в, навари′в, сів, сиди′т. Али ди′виця: іде′ ді′д. Він ка′жи: — Вічини′! — А Коти′горошко ка′жи: „Ти нивили′кі пан, вічи′ниш сôбі′ сам“. Він знô′в ка′жи: — Вічини′! — „Ти нивили′кі пан, вічи′ниш сôбі′ сам“. Ді′д вічини′в сôбі′ сам і пита′їця: — А ти чом мині′ ни вічини′в? — „А ти нивили′кі пан, ти сôбі′ сам вічини′в“. І поча′ли вони′ би′тися. Коти′горошко як уда′рив це′го ді′да і заби′в бôлаво′ю. Де ходи′в, то за собо′ю бôлâву′ носи′в. Прихо′дят вони′ дôдо′му. Він наси′пâв ім ї′сти тий ка′жи: „О, шо′ мині′ бу′лô!“ Але′, — ка′жи — мині′ бу′лô! Прийшô′в ді′д...“ і росказа′в шо бу′лô. Ка′жи їде′н: — І мині′ так бу′лô. — І дру′гиᶦ ка′жи: — І мині′ так бу′лô. — І ті росказа′ли, як з ни′ми бу′лô, шо наси′лу ви′муцювалися. Пôгубі′дали і пішли в сьвіти′ всї шти′ри сôбі′.

Іду′т вони′, іду′т, ди′вляця: така′-ж я′ма ду′жи здоро′ва і глїбо′ка. І їде′н дру′ᵒ[1]) посила′йи. І спле′ли ду′жи гру′бий мо′туз. „Ну, — ка′жи Коти′горошко — я пôлї′зу“. Він туди′ пôлї′з і дав шісьць мішкі′в гро′ший, по два мішкᵇи′, і сôбі′ ви′няв мішо′к гро′ший і ка′жи: „Це мині′ бу′ди“. І підно′сит догори′ царо′ву доч і ка′жи: „І це′ мині′ бу′ди“. Вони′ поба′чили, шо вона′ ду′жи га′рна, тôді′ ви′няли її′, той мішо′к гро′ший, а їго′ ни ви′няли. Він там і оста′вся.

Іде′ він, іде′, іде′, али пусти′вся дощ. Ди′виця: та′к крича′т чайиня′та на де′риві! Він пôлї′с туди′, взяв їх листо′чкôм і накри′в, і сів сôбі′ під ду′бôм тей сиди′т. Али лити′т ча′йка тий ка′жи: „Ді′ти мôї′, ді′ти, а хто′-ж вас накри′в?“ А вони′ ка′жут: „А чôлôві′к накри′в“. — А де′-ш той чôлôві′к? — „А під ду′бôм сиди′т“. А вна ка′жи, ча′йка: „Чôлôві′чи, шо′ ти тут сиди′ш?“ А він дава′й її′ свую′ причи′ну роска′зувати, шо′ то їму′ бу′лô. А вона′ ка′жи: „Чого′ ти тут хо′диш?“ А він ка′жи: „Хо′чу на то′й сьвіт

[1]) Дру′гого.

і ни мо′жу нія′к ви′йти“. — Чика′й, чо̂ло̂ві′чи, я тибе′ ви′визу на то′й сьвіт. — І набра′ла вона′ бо′чку мня′са і бо′чку води′, покла′ла на пра′ви крило′ мня′со, а на лі′ви крило′ покла′ла бо′чку з водо′ю і ка′жи до нього, шо „ти сіда′й на хво̂сьт(ц)ї′, то я тибе′ ви′визу на то′й сьвіт за те′, шо ти′ мо̂ї′ чайиня′та накри′в, як до′щ ішо′в. І як я пове′рну на пра′ви^и^ бік, то ти мині′ кусо′к мня′са, а як я пове′рну на лї′ви^и^ бік, то ти мині′ кру′шку води′“. То як вона′ пове′рниця на пра′ви^и^ бік, то він її′ кусо′к мня′са дає′, а як на лї′ви^и^ бік, то кру′шку води′. І ше тро′шкьи до кра′ю до̂лї̂та′ти — і ни стало мняса. Він взяв свую′ ру′ку, відрі′зав, і як вона′ в пра′ви^и^ бік повирну′лася, то він кьи′ну̊в ї цю ру′ку в пи′сок. І вна ка′жи: „Шо′ ти мині′ на го′станку ду′жи до′бри дав?“ А він ка′жи шо′ А вона′ взя′ла цю ру′ку, їму′ відригну′ла і причипи′ла. І він со̂бі′ взяв и пішо̂′в со̂бі′. Али іде′, іде′ лї′со̂м, ди′виця: ха′тка. Зайшо̂′в він в ту ха′тку, ди′виця чириз вікно′: є в ха′тї Крутуву′с, Вирниго′ри і Вирниду′б, і є ця′я царо′ва доч. Він ка′жи ота′к:“ Ях хо′шти: оце′, шо я вам дава′в, то бирі′т, а шо я′ со̂бі′ взяв, то со̂бі′ все їдно′ забиру′“. І він взяв со̂бі′ царо′ву доч і мішо′к гро′ший, шо він со̂бі′ нагиминува′в. І вони′ со̂бі′ розі^и^шли′ся. Він взяв со̂бі′ ту царо′ву доч і з не′ю жьив, а ті со̂бі′ зно̂в пішли′ в сьвити′.

Казка про дурного Івана.

Був со̂бі′ такі′^и^ Їва′н і він взяв со̂бі′ гожини′вся, ^г^Орпи′ну со̂бі′ взяв. Вони′ були′ ду′жи бі′дні лю′ди, а ї ма′ти була′ бага′та. То вна їго′ все посила′ла до ма′ми, ниха′й даду′т хоч со′лї нам ка′шу посоли′ти. І вона′ все ходи′ла на робо′ту, і він вари′в її′ виче′рати. Звари′в її раз виче′рати, а вона′ прийшла′ з робо′ти, повиче′рали со̂бі′. Али ра′но уже вста′ли, і вна ка′жи: „Бжьи, Їва′ни, ше до ма′ми, ниха′й ше′ шо даду′т. Він прийшо̂′в до ма′ми і ка′^и^: „Ма′мо, да′йити мині′ ше′ шо! Шо ма′йити, то да′йити, бо пра′мо біда′“. „На то̂бі′, си′ну, гу′ньку“. Він принї′с до̂до′му тий по̂руба′в її′ на дро′ва, бо ни мав чим пали′ти. Она′ прийшла′ до̂до′му, і він ка′жи: „Я гу′ньку пуруба′в, бо ни ма′в чим су′пу звари′ти. Вна ка′жи:“ О, ти дурни′й Їва′н! було′ взя′ти та її′ по̂ві′шати на же′ртку, та ниха′й би на же′р^т^цї стоя′ла[1]). Він уже взяв зно̂в пішо̂′в до̂ ма′ми. А ма′ма ка′жи: „Дам то̂бі′ коро′ву“. Ну, на[2]) їму′ да′ла коро′ву. Пригна′в він до̂до′му, взяв її′, по̂ві′ша̂в на же′ртку. Прихо′ди Горпи′на і пита′йи: „А шо′ ма′ма да′ли?“ — Да′ли коро′ву, а я її′ на же′ртку заві′ша̂в. — „А шо′ ти її′ на же′ртку заві′ша̂в?“ — Та ти-ш каза′ла, шоб на же′ртку заві′ша̂в! — „Дурни′й Їва′н, навіже′ний Їва′н! Бло′-б взя′ти та в хлів зачини′ти та й да′ти ї ї′сти“. — Ну, до′бри, я вже буду′ так роби′ти. — Ну, пішо̂′в він зно̂в до ма′ми. „А шо я то̂бі′ дам, си′ну? Дам то̂бі′ вже дї′вчину“. Ну, він її′ взяв, пригна′в до̂до′му, і взяв її′, прив′яза′в до ясе′л і дав ї сї′на. Прийшла′ Горпи′на. „А шо′ ма′ма да′ли?“ — А да′ли дї′вчину. — „А де′-ш та дї′вчина?“ — А в хлї-

[1]) Про неживі речі часто кажуть на Поділлі „стояти“ замість „лижа′ти“: ключі′ стоя′т на сто̂лї′, ко̂(у)жу′х стої′т, то-що. [2]) На = вона.

ві′ — ка′жи, — я її′ взяв, прив'яза′в, дав ї сї′на. — Дурни′й Їва′н, навіже′ний Їва′н! було′ взя′ти, за сті′л її′ посади′ти, варе′никами нагудува′ти.“ — Ну, до′бри, я вже так буду′ роби′ти. — Ну, пішо̂′в він зно̂в до ма′ми. Да′ли їму′ ма′ма свиню′. Ну, він взя′в, пригна′в до̂до′му, навари′в варе′ників, посади′в за сті′л. Прихо′ди Горпи′на: „А шо′ да′ли ма′ма? — Да′ли свиню′ — „А де-ш та свиня′?“ — А я ї посади′в за сті′л, навари′в варе′ників, поста′вив ї піво′ка. — „Дурни′й Їва′н, навіже′ний Їва′н! було′ взя′ти, навари′ти барабо′лї, помня′ти, помасти′ти муко′ю, то хай би ї′ла!“ — Ну, до′бри — ка′жи — я вже та′к буду′ роби′ти. — Ну, пішо̂′в він до ма′ми зно̂в. А ма′ма ка′жи: „А шо′ я вже то̂бі′ си′ну, дам? Вже все, шо бу′ло, віда′ла. Ну, типе′р уже′ дам то̂бі′, сину, кужуши′ну“. Він прийшо̂′в до̂до′му, навари′в барабо′лї її′, помня′в, помасти′в муко′ю і ка′жи: „Їж! Ти ни хо′чиш? Їж! Ти ни хо′чиш? Він ї взяв, наби′в до′бри, наби′в и ви′кьинув. Ну, прийшла′ Горпи′на до̂до′му. „А шо′ ма′ма да′ли?“ — А кужуши′ну. — „А де′-ш та кужуши′на? — Я її′ взяв та за плі′т ви′кьинув. — „А нашо′-ш ти її′ викьинув?“ — А вона′ чом ї′сти ни хтї′ла? Я ї барабо′лї звари′в, помня′в, муко′ю помасти′в, а вона′ ї′сти ни хтї′ла. — „Дурни′й Їва′н, навіже′ний Іван! Бло взя′ти, прине′сти до̂до′му та пові′шати на же′ртку“. — Ну, ну, до′бри, я уже′ так буду′ роби′ти. — Пішо̂′в до ма′ми, а ма′ма: „А шо′ я вже то̂бі′ дам? Дам то̂бі′ уже соба′ку“. Ну, прийшо̂′в він до̂до′му і прив'яза′в їго′-о′[1]) до же′ртки, соба′ку. Прийшла′ вона′ додо′му: „А шо да′ли ма′ма?“ — А соба′ку. — „А де′ той соба′ка?“ — А на же′ртку заві′шав. — „Дурни′й Їва′н, навіже′ний Їва′н! Було′ взя′ти кусо′к хлї′ба, да′ти їму′ тей та′к-би бу′ло̂ то′му соба′цї“. — Ну, до′бри, я вже буду′ так роби′ти. — Пішо̂′в він до ма′ми. „А шо′ вже я то̂бі′ дам, си′ну? дам то̂бі′ горня′“. Прийшо̂′в він до̂до′му, кьи′нув се горня′ на подві′ра, кьи′нув їму′ кусо′к хлї′ба. А Горпи′на прийшла′ і ка′жи: „Було′ взя′ти, покла′сти їго′, а ми-б уве′чірі шось звари′ли“. — Ну, до′бри, я вже так буду′ роби′ти. — Прийшо̂′в він до ма′ми, ма′ма да′ли пра′діва. Він взяв, укла′в в горня′, наля′в водо′ю, і всу′нув в піч. А вона′ все на робо′ту ходи′ла. Прийшла′ вона′: „А шо′ ма′ма да′ли?“ — Пра′діва. — „А де′-ш те пра′діво?“ — А взяв, укла′в в горня′, наля′в водо′ю і всу′нув в піч. — „Дурни′й Іван, навіже′ний Їва′н! Було′ взя′ти, були′-б попа′чсали[2]) та були′-бп то̂дї′ напра′ли, то були′-б носи′ли шма′тя“. Ну, пішо̂′в зно̂в до ма′ми. Та їму′ да′ла кота′ і ка′жи: „Та вже′ вічипи′ся від ме′ни“. Він прийшо̂′в до̂до′му, дава′й того′ кота′ па′чсати. Ви′пачса̂в їго′ і нави′нув їго′ на ку′жїль. Пото′м Горпи′на прийшла′, а він ка′жи: „Спраде′м, буде′м носи′ти шма′тя“. — Дурни′й Їва′н, навіже′ний Їва′н! ниха′й ти вже скази′ся! Я сама′ со̂бі′ піду′ до ма′ми. — І пішла′ вона′ до ма′ми, прине′сла круп, пшона′, навари′ла ка′ши тей ка′жи: „А шо′, Їва′н, до′бра ка′ша?“ — До̄бра ка′ша, до̄бра! — „Ото′, Їва′н так тре′а було′ роби′ти“, — Ну, до′бри, шо′ ти вже ска′жиш, то я буду′ по-тво′му роби′ти. —

---

[1]) Оповідачка часто ставить часточку *о* після речівників і займенників-речівників, коли вони мають на собі психічний наголос у фразі. Явище це широко знане на правобережній Українї. [2]) Пощітили, щіткою вичесали.

С. Грижинці Тиврівського району.

„Казку про дурного брата“ я записала влітку 1926 року в Гнівані з уст 25—27-літньої неписьменної дівчини-наймички Явдохи з Грижинець, що близько коло Гнівани.

Проти вимови попередніх моїх об'єктів з Вінницької округи тут *и* нижчої артикуляції і инколи дається чути як вузький звук передньо-середнього ряду середнього положення *ê* (бêкье' і паралельно бикьи'); *а* має вузький відтінок *â* перед *в* = *ў* того самого складу не тільки в ненаголошеній, а й у наголошеній позиції.

Грижинецький мій об'єкт говорячи сильно назалізує всі звуки; у звязку мабуть із цим стоїть той факт, що слово „знов“ бренить в її устах, як „зном“; проте *м* тут не звичного губно-губного творення: артикуляція губ така сама, як при білябіяльному *w*.

Казка про дурного брата.

Було' три брати'. Три брати' вони' були'. Був їде'н дурни'й мêж ни'ми. Ма'ли вони' па'ру волі'в и то' дурно' посила'ли на я'рмарок продава'ти. Же[1]) нира'но, лю'ди дут[2]) з я'рмарку, а він дôпі'рô жине' на я'рмарок. Пита'їця він люди'й, чи продаю'ця бêкье' на я'рмарку. А лю'ди сьмію'ця з ньо'го і ка'жут: „Продаю'ця, ти'лько биз ріг“. Він взяв та й ро'ги повідбêва'в бêка'м. І зно'м[3]) іду'т лю'ди, і зно'м пита'їця, чи продаю'ця бикьи'. Вони' зном з ньо'го сьмію'ця: „Продаю'ця, ти'лько бисхво'сті“. Взяв и хвости' повідрі'зуôвâв. По'сьля зно'м вже іду'т тре'ті лю'ди і він зно'м пита'їця: „Продаю'ця, ти'лько биз ла'пів“. Взяв, ла'пи повідрі'зуôвâв. І він притягну'в їх дô лі'са. І ві'тир ві'йи і бирі'ска скри'пайи. Бирі'ска скрип-скрип, а він: „Ку'пиш, ку'пиш у ме'ни бикьи'?“ Взяв бикьи', прив'яза'в и пішô'в сам додо'му. Прийшô'в додо'му, пêта'юця його' брати', чи продâ'в бикьи'. Він сказâ'в, шо продâ'в. І росказâ'в, як бу'лô. „А бирі'ска сказа'ла, шо мині' вза'втра гро'ши віда'сьць“. Прийшô'в він на дру'ий день до бирі'ски: „Даси'ш мині' гро'ший?“ Бирі'ска скрип та скрип. Він зрубâ'в — поси'пались гро'ши. Прийшô'в додо'му, сказа'в свôї'м брата'м, шô буде' три фу'ри гро'ший: „Забира'йти ко'ні на три фу'ри гро'ший, пôї'дим за грі'шми. Приї'хали вони', набра'ли три фу'ри гро'ший і сказа'ли цих два рôзу'мних до то дурно'го, шо як хто' буде' пита'тися, шо вêзе'ти, то шоп сказа'в: той жьи'то, той пшини'цю, а той ву'гля.

Приї'хали вони' додо'му і сказа'ли до то дурно, шо „де'-б ми пози'чили мі'ркьи, шоб ми всї три їдна'ково розміра'лися грі'шми“. Їде'н ка'жи: „Нима' де пози'чити“. А тре'ті ка'жи: — Та в попа' мо'жна пози'чити мі'ркьи. — Він іде' вздовж доро'и і ка": „До попа' мі'ркьи“. Прийшô'в до бра'ми, пі'вунь — кукурику'! а він взяв та й забу'вся. Прийшô'в додо'му,

---

[1]) Вже [2]) ідут [3]) знов.

брати′ пита′юця, чи пози′чив мі′ркьи, а він ка: — Да я′ й забу′вся! — „Біжьи′ зном!“ Він біжьи′т і прийшô′в до бра′ми. Кі′цька мняв! та й він взяв та й зно′м забу′вся. Посила′ют його′ тре′ті разс: „Шоп ти ни каза′в, шо бу′дим мі′рати. Як буде′ пита′тися, ска′жиш, шо ву′гля“. Пита′їця його′ піп: „Шо буде′ти мі′рати?“ А він ка: — Буде′м мі′рати гро′ши. — „Де′-ж ви гро′ши ти′лько набра′ли?“ — Та бикьи′ прода′ли та гро′ши набра′ли та буде′м розміра′тися. — Та пита′їця його′: „Бага′цько ви гро′ший набра′ли?“ А він ка′жи: — Три фу′ри набра′ли. — „То й дасте′ мині′ з мі′рку гро′ший за мі′рку“. А він ка′жи: „Як прийде′ти, то й дамо′“. Приніс він мі′рку. Пита′юця брати′, чи „ни пита′всь він, шо ми буде′м мі′рати?“ А він ка′жи, шо „я сказâ′в, шо гро′ши“. „А на′шо ти сказâ′в, шо гро′ши? Тре′ба було′ каза′ти, шо ву′гля“. — Та я й забу′вся. — Ка′жут до ньо′го: „Ти іди′ на двір. Як буде′ іти′ піп, ти сви′сниш, то ми схова′йим гро′ши“. Піп ішô′в, то він як сви′снув, то піп и пирикьи′нув ся і став ниживи′й.

По′сьля посила′ют то′ дурно′ на я′рмарок. Була′ в них ма′ма ду′жи стара′ уже′ і ду′жи слаба′. „Ку′пиш са′ла, пшона′, круп и зо′ три горшкьи′“. І він ішô′в, накупи′в всьо′го і шô′в додо′му. І бі′г за ни′м соба′ка. А він сказâ′в: „Бі′дний соба′чка!“ І взяв и відâ′в са′ло. Литі′ли воро′ни: кра-кра! Він: „Бі′дні воро′ни, хо′шти пшона′?“ Взяв и пшона′ ви′сипâв. Литі′ли кру′кьи: кру-кру! Він взяв и ви′сипâв ім круп. Ішô′в він пô-піт плі′т и ті коли′, шо пліт горо′диця, і ка′жи: „Бі′дні ви хло′пчикьи! поме′рзли!“ Взяв и йім горня′та понакладâ′в. Прийшô′в додо′му та й пита′юця його′ брати′: „Шо′ ти купи′в?“ — Я всьо накупи′в. — І росказа′в, як бу′ло, всьо росказâ′в. „А ти дурни′й, та′к ни треа роби′ти“. Та й пішли′ вони′ самі′ на я′рмарок, а йо′ покьи′нули до′ма і сказа′ли, шо „Буде′ш вари′ти варе′никьи, суп, на горо′ді ви′копайиш питру′шку, вкьи′ниш в ю′шку“. А він взяв, варе′ників навари′в, смита′ни зібрâ′в в ша′пку. А в ни′х був соба′ка, назива′вся Питру′шка, — взяв вкьи′нув в суп. І брати′ юму′ сказа′ли: „Як на′с до′вго ни бу′ди, то ви самі′ губі′дайти і ма′мі даси′ш губі′дати“. Він ма′му макого′ном заби′в, варе′ників напхâ′в по′вний рот, ба′бу на пі′ч завôлі′к, сам по′вну ха′ту води′ наля′в и ло′дткую ї′зди. Прийшли′ брати′ з я′рмарку і ка′жут юму′: „Чого′ ти зачини′вся?“ Брати′ ка′жут: „Шось наш дурни′й зроби′в, шо зачини′вся“. І ка′жут юму′: „Іва′ни, вічини′!“ А він ка: „Хай я до кра′ю доі′ду“. Вічини′в и вони′ поча′ли з ним свари′тися і пита′юця його′: „А ти давâ′в ма′мі губі′дати?“ — Давâ′в! Он на пичі′ аж запиха′юця. — „А кьи′нув питру′шку?“ — Кьи′нув! Кьипи′т, кьипи′т, та ни мо′жи вкіпі′ти. — „Нас ду′жи но′ги боля′т, дава′й нам губі′дати“. Наси′пâв він ім ї′сти, а вони′ поча′ли з ним свари′тися: „То′ ми каза′ли ту питру′шку, шо на горо′ді, а ти кьи′нув соба′ку“. І вони′ змôвля′юця оби′два сôбі′: „Буде′м від йо′го тіка′ти, бо з ним тô′вку ни ви′видим“. А дурни′й той чув, шо вони′ змôвля′лися.

Це вже ве′чір. Він лі′г спа′ти, дурни′й, а вони′ збира′юця. Поста′вили в сі′нях шма′тя, а самі′ лягли′ тро′хьи засну′ти. А він встâ′в сам влі

в мішо′к і закрути′вся в їде′н мішо′к, а шма′тя в їде′н міш′ок зібра̂′в. Оце′ вони′ прокᵊи′нулися: „Встава′ймо, буде′м від йо′го тіка′ти, бо вже ско′ро день“. І вста′ли вони′. Той взяв, завда̂′в шма′тя, а той ни мо′жи завда′ти“. Завда′й, — ка′жи — шось мое′ шма′тя тяшке′“. Той завда̂′в юму′ і пішли′. А той дурни′й на пле′чих: „Почика′й, бра′тя“! (це проказано глухим голосом, повільно). А той ка′жи: „Тіка′ймо, бо вже десь бли′зько доганя′йи“. Ше ху′чи тіка′ют. Біжа′т, біжа′т, вже помори′лися. По̂сіда′ли під де′ривом вітпочива′ти. Покла′ли ці сумкᵊи′, він вила′зи з мішка′. І здиво̂ва′лися во̂ни′, шо „як він наздогна̂′в, шо ми ни ба′чили?“ І ка′жут до ньо̄′: — Або ти′ йди′ від на′с, або ми′ піде′м віте′би (= від тебе). — Він сказа̂′в: „Я′ піду′ від ва′с“.

Ішо̂′в и зайшо̂′в до попа′, сказа̂′в, шо „я буду′ у вас коро′ви па′сти“. А він ка′жи; „Шо-ж ти хо′чиш від ме′ни, шо буде′ш па′сти“? — Я нічо′ ни хо′чу, но збо̂бі′т мині ду′дучку. — Він зроби′в юму′ ду′дучку, і той погна̂′в коро′ви п′асти. Він на ду′дучку гра′йи, а коро′ви гуля′ют в лї′сі. Пригна̂′в додо′му, а піп пита′їця: „Чо′ це така′ худо′ба ᴦоло′дна?“ — А я′ ни знаю′, ни хтят па′стись. — Він на дру′гий день при(і)йшо̂′в, а піп сів в корчака′х і ди′виця, шо він ро′би. А він гра′йи, худо′ба гуля′йи, і піп у корчака′х і со̂бі′ гуля′йи і ду′жи подра′па̂вся. І прийшо̂в додо′му, і пита′їця його′ попадя′: —Де′ ти бу′в, шо та′к подра′па̂вся? — А він ка′жи: „Як прижо̂не′ Їва′н худо′бу, то скажи′ юму′, шоб загра̂′в на ду′дучку, а я ся′ду на го̂рі′ в солом′янику′“. І попадя′ рощиня′ла. Їва′н як прийшо̂′в, всї пішли′ гуля′ти, а піп в сї′ни впав з гори′ та гуля′в. Піп ка′жи: „Піде′ш ти со̂бі′ від нас, бо ти гра′йиш, а худо′ба гуля′йи“. А він ка′жи“: „То я′ хоч цю ніч у вас пиринучу′ю ще. Попадя′ с попо′м ліᴦ спа′ти [1]) а він взяв дї′жку з рощи′ную і ви′ляв на ни′х. Ба′ба з ді′вкую спала, то він взяв и смоло′ю ко′си позалї′плюва̂в, а сам взяв и втїк.

С. Москалівка, передмістя м. Браїлова.

Поданий тут матеріял з с. Москалівки, передмістя Браїлова, та з с. Горбовець Літинського району записав П. К. Ковальов, селянин із с. Москалівки, філолог з освіти. Увесь матеріял я перевірила в П. Ковальова тут у Київі і в матеріялі з с. Москалівки поробила потрібні поправки, виходячи з вимови П. Ковальова. У записах П. К. горбовецька говірка нічим не різниться від москалівської.

Москалівська говірка належить до тіеї самої групи подільських говірок, що й говірки п'ятничанська, широко-гребельська та грижинецька.

и тут того самого відтінку, що в моїх об'ектів з П'ятничан та з Широкої Греблі; *ô* приблизно того самого відтінку, що *ô* в дівчини з Широкої Греблі.

---

[1]) Присудок „ліг спати“ еднався очевидно в свідомості оповідачки з підметом „піп с попадею“, а не „попадя′ с попо′м“.

в переважно губно-зубний незімкнений звук, буває проте й зімкнений. До особливостей вимови Ковальова належить вимова *в* після вокаля того самого складу: П. К. вимовляє тут *в* переважно як незімкнений губно-зубний дзвінкий консонант, рідше як білябіяльне *w* і як нескладове *ў*. В попередніх об'єктів *в* після вокаля того самого складу дорівнює нескладовому *ў* (пішôў, даў).

к і *х* півпаляталізовані перед *и* та *е*.

ш, *ч*, а надто *ж* в усіх позиціях консонанти вищого власного звука, як в українській літературній вимові, проте висота їх власного звука не сягає тієї міри, щоб визначити їх півпаляталізованими.

В москалівській говірці, так як вона проявлена в П. Ковальова, помітна тенденція зміняти *и* на *і* (розуміється, без паляталізації попереднього консонанта) перед паляталізованим складом: ди'віця, благові'щіня, дісят'ка та инш.; инколи й перед *й*: прійшô'в. Прикметникові закінчення номінатива-акузатива однини чоловічого роду тут такого самого характеру, що й у вище матеріялом представлених говірках Вінницької округи. (У Москалівці кажуть також багато гро'ші).

1. Про смерть

Ну, а як Лаще'вські Їва'н мав вме'рти. Чого'-ж їму' було' вмира'ти? Здоро'ви[и] був, прийшô'в з москалі'в. Али' чось він як мав поме'рти, то став боя'тися. Ну, тий яко'сь він як мав заслаба'ти, ви'йшôв на двір вночі', тий показа'лася їму' така' доро'га, полотно'м вте'ляна, ду'жи до'вга, і стовп стоя'в ду'жи висо'кі. Тий він зляка'вся ду'жи, наси'ло до ха'ти ввійшô'в. Тий с тих пор став заслаба'ти тий вмер.

2. Про людей, що завмирають.

Кажуть, шо коли'сь лю'ди завмира'ли. Була' стара' Ключôві'тиха, то вона' каза'ла сво'ї сва'сї, шо коли'сь була' завме'рла, як ма'ла си'на Мілія'на. Ну, тий вона' роска'зувала, будтьто її' сни'лося, али' вона' всїх ба'чила тих, шо повмира'ли. Ка'жи, шо її' води'в дїдо'к, пока'зував її' всьо. І вона' ба'чила тих, шо повмира'ли, шо вони' ти'ми хустинка'ми, шо чіпля'ють до бо'ку, як умре', хліб розно'сили. Кôтрі' мале'ньку хусти'нку да'ли, то її' ле'хко не'сти, а кото'рі здоро'ву ху'стку да'ли, то вона' ле'дви нисе' по'вну хлї'ба. Куди'сь, ка'жи, нису'т той хліб. Тий по'сьля вона' просну'лася. Ни зна'ю, чи день, чи два днї вона' спа'ла.

* * *

3. Тут у нас був які'[и] стари'й чôлôві'к, Бо'сий назива'ли, като'лік був. Ну, тий він, той сôбі' старе'нькі чôлôві'к, тий він сôбі' до косьцьо'ла ходи'в і че'риду пас. То він уже роска'зував лю'дям, як роска'зував ксьондз на каза'ні, шо були' сôбі' сусї'ди: їдна' жі'нка була' до'бра, а дру'га —

кᵇе′пська ду′жи. Тий ду′жи вона′ її′ всьо зле роби′ла, та нидо′бра жі′нка. А вона′ всьо ну (=тільки) пла′кала і всьо каза′ла її′: „Ниха′й тôбі′ бог плати′т, шо ти мині′ ро′биш“. Ну, тий та нидо′бра жі′нка вме′рла. А та до′бра жи′ла ше тро′хи, али по′сьля завме′рла. Як вона′ завме′рла, то її′ дід старе′ нькі скрізь води′в і всьо пока′зував її′, — по всїх куто′чках її′ води′в. І пôві′в її′ в таку′ ко′мнату, шо там всьо па′хни і всьо є. Знôв він її′ пові′в, пові′в і ди′віця: та сусі′да нидо′бра в смôлї′ гори′т. Тий він її′ роска′зуйи, як вона′ заслужи′ла на цім сьві′ті, так вона′ ма′йи на тім сьві′ті. То, ви′дно, сам госпо′дь. Тий він її′ ста′в каза′ти: „Як ти прожиє′ш, то хто тôбі′ зле ро′би, то так тирпи′, як тирпі′ла, то ти попаде′ш туди′ в рай“. І вона′ ше пісьля то′го просну′лася, тая, шо завме′рла. То ше по′сьля жи′ла де′віть ро′ків, ка′жи.

Так цей ксьондз роска′зував на каза′ні, так він бува′ло роска′зував цей старе′нькі.

4. Про мерців, що ходять.

Був стари′й Сухоло′ба. Тий він як уме′р, то ходи′в. Жі′нка їго′ роска′зувала ма′мі мо′ї, — така′ була′ жо′вта. Хто їго′ зна′йи, чи ходи′в, чи ні′, али′ ка′жут, шо ходи′в. Був в ньо′го хло′піць їде′н, назива′вся Їва′н, тий ба′чи їго′: вже с пôлу′дьня тий він є на гобо′рі. Як наради′ли на смерть, так їго′ ба′чат вбра′ного.

Ну, тий той хло′піць ду′жи пириляка′вся. Вже вили′кі був, шо ба′тько вмер, і він їго′ по смирті′ ба′чи в гобісьці′ тий вже. Тий вона′ бува′ло пита′йи всїх, шо роби′ти, шо стари′й хо′ди. Тий шось вже там пита′ла бабі′в, шось роби′ла. Яке′сь зї′ля її′ прира′яли, оте-го′, шо росте′ мижи гре′чкôю, бі′ло цьвіте′, крисла′ти, „покоти′-гора“ на ньо′го ка′жут. Ну, тий хтось її′ там сприя′в це′го зї′ля звари′ти і вкропи′ти гобісьця′. Тий як вона′ так зроби′ла, тий він бі′льши ни ходи′в.

*
* *

5. Ну, а то′ ше та′то мôї′ роска′зували, шо пра′вда, шо чôлôві′к до жі′нкᵇи ходи′в. Тий він все ходи′в: с пôлу′дьня тий вже є. Скрізь, де вона′ повирта′їця, то й він там є й помага′йи її всьо роби′ти. Ну, тий він її′ про′си, шоб вона′ ніко′му ни каза′ла, шо він хо′ди. Він жа′лував її′ шоб вона′ ни роби′ла тя′шко. Тий він і внôчі′ є і спа′ти ляга′йи з не′ю, і ду′жи про′си, шоб вона′ їго′ за пле′чі ни гляді′ла руко′ю. Ну, а вона′ їго′ взя′ла тий погляді′ла за пле′чі, — ду′майи: шо такᵇе′, шо він мині′ ка′жи ни гляді′ти за пле′чі? Вона′ їго′ погляді′ла за пле′чі, а там — дупло′, таке дупло′, жолоба′йка така′. Вона′ дôпі′ру поба′чила, шо ни чôлôві′к, шо це шось ги′ньчи. А це ничи′стиᶦ вдягну′вся в то′луп її′ чôлôві′ка.

Ну, тий вона′ дôпі′ру ста′ла роска′зувати лю′дям, і баба′м ста′ла роска′зувати. Ну, тий вже сприя′ли її′ баби′ так: шоп купи′ти нове′ горня′тко і по′кришичку, і засьвіти′ти кагане′ць, і вкла′сти в те горня′ той кагане′ць — ниха′й там гори′т, і по′кришкôю прикри′ти, і внôчі′ це зро-

би′ти. А сама′ шоб вона′ роспусти′ла ко′си і сї′ла за стіл і сьпіва′ла сôбі′ вісї′лнôї. Тий вона′ так і зроби′ла: сиди′т сôбі′ сама′ в ха′тї за столо′м і сьпіва′йи. А го′рщик с каганцьо′м накри′ла по′кришкôю, шоб ни ду′жи ви′дно було′ сьвї′тло. Ну, тий слу′хайи: две′рі вічіня′йи, тий лити′т він. А вона′ живо ту по′кришку віткри′ла, шоп поба′чити хто це такі′й. А то той чôлôві′к. Тий він до не′і ка′жи: „Ти шо′ ро′биш?“ А вона′ ка′жи: „А я віддаю′ся“. А він ка′жи: „А тôбі′-ж мо′жна віддава′тися, як ти ма′йиш чôлôвіка?“ А вона′ до ньо′го ка′жи: „А тôбі′ мо′жна вме′ршôму до живо′ї ходи′ти?“ Тий він її′ паль! по мо′рдї, гри′мнув двири′ма тий пішô′в. Тий п'ять па′льців такі′ бу′ло зна′ти її′ на лиці′ аж до са′мôї сме′рти. Та′то мôї′ роска′зували, шо самі′ ба′чили знакьи′ ці, п'ять, на лиці′.

* * *

6. А ка′жут, шо це′го Ко′стика ба′тько сім ро′ків ходи′в. Тий вона′ дôчку′ віддава′ла, то соба′ка в ха′тї був. Тий всї каза′ли, шо то він, бо каза′ла стара′, шо „ни гôнї′т того′ соба′кьи, ниха′й сиди′т“. Тий вже.

* * *

7. Вме′рла жі′нка і лиши′ла дїти мале′нькі. Тий ходи′ла до тих дї-ти′й. А чôлôві′к її′ ни ба′чи. Приїжджа′йи с по′ля чи зві′ткьи тий пита′йи дїти′й: „Хто вас ді′ти, поми′в, повисї′кував?“ А дї′ти ка′жут: „Ма′ма були′ тий ми′ли нас“. Тий бува′ло ше ни раз виче′рати навари′т. Він ду′майи: чика′й, я такье′ тибе′ поба′чу. Тий слу′хайи внôчі′. Али′ слу′хайи: хтось дити′ну коли′ши. Тий він засьвіти′в, тий ди′віця: жі′нка. Тий хтів її′ би′ти. А вона′ ка′жи: „Ни бий мине′, я бі′льши ни при′йду. Я ну[1]) в бо′га ви′просилась до дїти′й, бо минї′ їх жа′лко“. Тий вже′, тий бі′льши ни ходи′ла.

* * *

8. Ну, як Лаще′вські зачіпи′вся[2]), ну, то була′ ше стара′ це′рква, а піт це′рквôю бу′тка, шо сто′рож нôчува′в. Тий як він уже зачіпи′вся, тий все прихо′ди до то′ї бу′тки і сту′кайи: тра-та-та-та! тра-та-та-та! Ні′як ни дає′ спа′ти до двана′цяти часо′в. Ну, тий як він ви′йди с то′ї бу′тки, шоп поба′чити, шо сту′кайи, тий ду′жи страх дасьць. Тий він їго′ ни ба′чи, а воно′ вже сту′кайи в парка′н. Ну, тий сто′рож ни міг там нôчу-ва′ти, бо ни дає′ спа′ти. Бува′ло при′йди зве′чіра, подзво′ни тий додо′му йде.

9. Про відьом.

Та′то роска′зували, шо цих Дзюбинкі′в яка′сь ба′ба була′, а чôлôві′к її′ був Павло′. Тий вона була′ ві′дьма. Ну, тий в вилико′дну субо′ту вона′ там пішла′ до коро′ви вже′, дô сусї′ди. А той чôлôві′к мав сьваче′ни шось, чи які′сь гôчку′р, чи шо′ там, тий зла′пав її′ коло коро′ви. Зла′пав її′ тий приві′в до ха′ти. Ди′віця: в ха′тї су′ка, і скавуни′т. Він взяв її′ тий

[1]) но, іно, тільки. [2]) = повісився.

прив'яза'в до стола', до підні'шки. Ну, тий вона' скавуни'т. Ну, тий вже дзво'нят на всіно'шну, а су'ка прив'я'зана до стола'. Ка'жи той чо̂ло̂ві'к до жі'нки: „Шо' її роби'ти, ці су'ці?" А жі'нка ка'жи: „Ви'пусти її' на двір, — на'шо вона'?" Ну він взяв соки'ру тий втяв її' ла'пку, тий пусти'в, тий вона' пошкатильга'ла.

Ну, прийшло' на пе'рвиᶤ день сьват, посхо'дилися лю'ди на виче'рню коло це'ркви. Ну, тий вже той са'мий Павло' роска'зуйи пирит хадзїя'ми: „Шось, кажи, мо'ї ба'бі зроби'лося руці', — коли'-б ше й ни хтї'ла вме'рти, бо ду'жи слаба'". А той чо̂ло̂ві'к як-раз був, шо її' ла'пку втяв, там то'жи коло це'ркви тий догада'вся, шо' її' руці'. Ну, тий ско̂ртї'ло їго' піти' до Павли'хьи чи після виче'рнї, чи на дру'гиᶤ день. Прихо'ди — вона лижи'т, рука' зав'я'зана. А він пита'йиця її': „Шо' вам руці'?" А вона' ка'жи до ньо'го: „Про̂сьці'т минї'!" — А він вже ни зна'йи, шо її' каза'ти, тий ка'жи: „Ниха'й вам бог прости'т!" — А на'шо ви минї', ку'ми, так зроби'ли? — А він ка'жи: „Шо' я зроби'в?" А вона' ка'жи: „Вже бу'ду з ваших рук помира'ти". І була' слаба', ду'жи слаба', в гара'цці, рука' зав'я'зана, — тий вме'рла.

* * *

10. А то' ше я чу'ла про ві'дьму. Чи то це пра'вда, чи то це брихня'? Була со̂бі' жі'нка, і були' в неї ді'ти, і всї ді'ти в не'ї повмира'ли. Бу'ло ше'стиро діти'й і всї повмира'ли. І вона' ду'жи пла'кала за ти'ми дїтьми', ду'жи пла'кала й пла'кала. Тий взя'ла вона' чужу' ді'вчинку за сво̂ю', — яку'сь там чи сироту', чи шо? А та чужа' ді'вчина тий яка'сь така' вона' була' роди'ма, яка'сь зна'харка. Ма'ла вона' коро'ву, тий віт то'ї коро'ви всьо молоко' ни става'ло. А та ді'вчинка ка'жи: „Це вам ві'дьма зроби'ла". А вона' ка'жи: „Шо' я бу'ду роби'ти ті ві'дьмі, шоб вона' минї' так ни роби'ла?" А та ді'вчинка ка'жи: „Вона' всьо вам роби'ла: шо ді'ти повмира'ли, шо молока' нима' і шо на'віть дро'ва ни гора'т". Тий та ді'вчинка сказа'ла її': про'тїв Благові'щіня вне'сти до ха'ти сьваче'ні но'чови і покла'сти про'тїв сво'лока. І ше шось там та ді'вчинка яку'сь примо'ву зна'ла, бо вона' була' так вро'дяна. Тий сказа'ла, шоп покла'сти так-о' догори' дном ті но'чови. По'сьля сказа'ла її' то'жи яко'сь там кагане'ць засьвіти'ти і ті но'чови пиривирну'ти. І вона' пиривирну'ла ті но'чови, і в ті но'чови шось тала'пнуло, та'так ри'ба, і такье' ри'ба-ко'роп. Тий ді'вчинка ка'жи: „Бирі'т ножа' і ско'ро шкра'байти ту луску'". Тий ту луску' ста'ла ско'ро жі'нка шкра'бати. Тий ви'шкрабала, тий сказа'ла її' та ді'вчинка ви'нисти ту ри'бу на двір і ви'кинути з ночо'в. „Вза'втра, — кажи, — бу'дити зна'ти, хто вам ві'дьма, хто вам ро'би". Ну, вона ви'йшла ра'но на двір, тий де ви'кьинула рибу, ну кров. Тий кров, кров. Та ді'вчинка ка'жи: „Слїді'т, куди' ця кров, то бу'дити зна'ти, яка' ві'дьма. Вона' так ту кров слїди'ла, слїди'ла, тий дослїди'ла аж до то'ї сусі'ди до ха'ти. А вона' з не'ї шку'ру зде'рла так. Тий то̂ді' вона' ка'жи: „Про̂сьці'т минї', шо я вам роби'ла". А вона' ка'жи до не'ї: „Я то̂бі' всьо про̂сьцю', шо ти минї' роби'ла, но ни про̂сьцю', шо ти минї' зроби'ла, шо всї діти повмира'ли".

11. Мôї′ ма′ма роска′зували, шо то′жи така′ була′ жі′нка (божи, прости′ мині′! мо′жи ни мо′жна говори′ти про таки′х люди′й...), шо ду′жи любі′ла всьо зачіпи′ти¹) чуже′, люби′ла ду′жи взя′ти. А найбі′льши ку′ри кра′ла. Ну, тий ни могла′ вме′рти, ду′жи му′чилася. То як умира′ла, то зрива′ли сте′лю, бо ду′жи му′чилася. Тий зірва′ли їдну′ стили′ну, тий вона′ ше му′чиця. По′сьля зірва′ли дру′гу, тий вона′ аш тôді′ ко′нчилася. Тий як вона′ ко′нчилася, тий вже затріща′ли кістк^ьи′ в не′ї всї ду′жи, і ха′та затріща′ла.

12. Як жінка над вмерлим чоловіком примовляла.

Вмер чôлôві′к а жі′нка ду′жи пла′чи. Тий він лижи′т на ла′вцї. А він коли′сь люби′в ню′хати таба′ку. Тий він лижи′т, а коло ньо′го та коро′бочка с таба′кôю стôї′т на вікнї′. І я′йця ше вона′ звари′ла, шоб він їв. А кінь у вікно′ ди′виця: нима кôму′ ї′сти да′ти, бо ґоспо′дар лижи′т. А всьо пла′чи й примовля′йи: „І таба′чка стôї′т, і яє′чка лижа′т, і ко′ник у вікно′ ди′віця“. Тий ото′ Фраси′на Чуба′рчиха як зачне′ це на по′хоронах роска′зувати, тий го′споди, всї сьмію′ця, аш кьишкьи′ рвут.

13. Про дурну жінку.

Чôлôві′к дав жі′ньцї ку′рку продава′ти; каза′в її′ золоти′й взя′ти за ту ку′рку: за дісят′ку де′шо купи′ти, а двацят′ку додо′му прине′сти. Вона ви′нисла на я′рмарок ту ку′рку, тий пита′йи її′ жид: „Жі′нкьи, шо тôбі′ да′ти за ку′ркьи?“ А вона′ ка′жи до ньо′го: „Каза′в чолові′к золоти′й взя′ти за дісят′ку купи′ти, а двацят′ку додо′му прине′сти“. Ну, а жид бире′, дає її′ дісят′ку тий ка′жи: „На тôбі′ дісят′кьи, а двацят′кьи на дру′гий я′рмарок відда′м“. А вона′ ка′жи до ньо′го: „Тий де я тибе′ бу′ду шука′ти на дру′гий я′рмарок? Я тибе′ ни пізна′ю“. А він ка′жи до не′ї: „Зна′йиш ти шо′? Ти мині′ скьинь свій тулу′п, а я тôбі′ скьи′ну свій хала′т, тий ми пізна′йимо їдно′ дру′гого, я тôбі′ дам двацят′ку“. Ну, то вона′ так і зробі′ла: скьи′нула тулу′п, а хала′т удягну′ла, тий прихо′ди додо′му в хала′тї. Тий чôлôві′к її′ пита′йи: „Шо, прода′ла ку′рку?“ А вона′ ка′жи: „Прода′ла жи′дôві: дісят′ку взя′ла, а двацят′ку каза′в відда′сьць на дру′гий я′рмарок“. А він ка′жи до не′ї: „Тий як ти жи′да пізна′йиш?“ А во′на ка′жи: „О, дурни′й! Я-ш скьи′нула їму′ свій кôжу′х, а він мині′ дав свій хала′т, — каза′в жид, шо пізна′йим їдно′ дру′гого“. Ну, тий дру′гий я′рмарок прійшô′в, тий вона′ пішла на я′рмарок, шука′йи жи′да, шоб відда′в двацят′ку і кôжу′х. Ну, тий шука′ла, тий ни найшла′ жи′да. Тий так, тий вже, тий бі′льши нїчо′го.

* * *

14. Дав чôлôві′к жі′ньцї три рублї′, шоп шось купи′ла в мі′сьцї. Вона′ йде тий здиба′йи катири′ну, шо гра′йи, тий пирихристи′лася, пôцюлува′ла і заплати′ла гро′ші. Знôв прова′дили вмирця′. Тий вона′ ста′ла тань-

¹) Красти.

цюва′ти, тиї то′жи заплати′ла. Тий там пішла′ в мі′сто, купила якъи′хісь чи ше там шось. Ну, тий вже прихо′ди додо′му, а чôлôві′к пита′йи її′: „Шо ти там накупи′ла за тих три рублї′?“ А вона′ ка′жи: „Купи′ла по′кришку-позапо′кришку, йшла катири′на-матири′на, да′ла три зло′ті, а трайбу′бон піврубе′ль, тий вже“. Тий чôлôві′к з не′ю свари′ця. „Ти бискле′пка!“ ка′жи. Ну, бискле′пка тий бискле′пка, тий все він її′ ка′жи, шо вона′ бискле′пка. Тий вона′ вже зажури′лася. Тий він її′ дав гро′ші шось купи′ти. Али вона′ ка′жи: „Ну, чика′й, тра′сьця тво′і ма′тирі, я піду′ до жи′да, ниха′й минї′ кле′пку вста′ви“. Він ду′майи, шо вона′ так шуткуйи, а вона′ такъе′ спра′вді. Ну, тий це я вже забу′ла, кі′лькъи там вона′ ма′ла гро′ші: чи два рублї′, чи три рублї′. Ну, тий прихо′ди вона′ до жи′да тий ка′жи: „Встав минї′ кле′пку“. А жид ка′жи: „Де-е?“ — Чôлôві′к чось все минї′ ка′жи, шо я бискле′пка тий бискле′пка. Подиви′ся тут минї′“. Жид ма′цайи її′ за го′лôву, ну, тий ка′жи: „В те′би нима′ кле′пок аж дві“. А вона′ ка′жи: „Ну, то бири′ минї′ тий вставля′й дві“. Ну тий жид її′ причіпи′в з їдно′го бо′ку кле′пôчку і з дру′гого. Тий пішла′ вона′ додо′му. Прихо′ди додо′му тий ка′жи до чôлôві′ка: „Бач, тра′сця тво′ї ма′тирі, ти каза′в, шо в ме′ни нима′ кле′пок, а в ме′ни є аж дві“. Тий вже.

С. Горбівці Літ. р.

Про Кармелюка.

Була чу′тка, шо Карманю′к ніби йшô′в, а чôлôві′к дро′ва віз, тий ни могла′ коня′ка ви′вести під го′ру, тий він і ка′жи до чôлôві′ка: „На′ш ти б′єш коня′ку? Ви′пражи її′!“ Ну, тий випрага′йи. Він тôді′ бире′ шлию′ на се′би, в шлию′ влїз, а рука′ми за ди′шіль, тий взяв, тий потягну′в, тий ви′тягнув. Ви′тягнув на рі′мни, тий тôді′ ка′жи: „Е! та як я′ наси′ло ви′тягнув, а ти бив коня′ку, хтів, шоб вона′ ви′тягнула.

То Карманю′к — чу′йити — хоць де′кого грабува′в, али де′кого й насища′в.

Про панщину.

Та от оце′ зага′дуют минї′ йти на па′нщину. Тий я ни пішо′в, тий оце′ саву′ла й біжи′т до ме′ни тий ка′жи: „О! вже набире′ш, бо сам пан їди! О, набире′ш, бо, здає′ця, о′нди па′ні їди!“ Та от оце′, бува′ло, ви′йдут на по′ли, тий того′, шо ни був вчо′ра, биру′т, тий то кладу′т, тий б′ют їго′. Тий тра проси′ти па′на, тий про′сят лю′ди: „Па′ни вильмо′жний, ни би′йити їго′: він сам вдо′ма, жі′нка слаба′“. Тий пан ка′жи: „Йди, ду′рню, та подя′куй лю′дям, шо про′сят за те′би“.

Про голод.

То був го′лод такі′й, та брунькъи′ рва′ли. Та бага′то гро′ші носи′ли, та ни було′ шо купи′ти.

Тульчинська округа.

С. Яланець Бершадського району.

Говірка села Яланця, одного з найкультурніших сіл Поділля, досить неодностайна, і подані тут примови тільки в дуже незначній мірі ілюструють її. Відомості про село Яланець мають бути в иншому місці подані, де яланецька говірка більшим буде представлена матеріялом.

Першу з поданих тут 4 примов я записала в Яланці на весні 1924 р. Проказала її 65—70-літня жінка Склярукова, неписьменна. Проти попереду вже вказаних особливостей у вимові окремих звуків у говірках Вінницької округи відзначено в баби Склярукової вокаль *и* дуже обниженого творення, який межує з категорією звуків *е*, а в окремих випадках може й чергуватися з вузьким *ê*; *х* перед *и* та *е* звук виразно палятялізований. (Син баби Склярукової, місцевий учитель Вустим Склярук, схарактеризував вимову сполуки *-хьи-* в словах л ê х ь и′ й, Ю х ь и′ м: „мняке *х* коло твирдого *и*“).

Три примови записала 1920 року місцева селянка Олиянна (Уляна) Пугачова літ 22—24, яка скінчила місцеву сільську (російську) школу. Записуючи примови, О. П. ще не знала українського правопису. Надруковано тут примови О. П. з такими змінами: *ы* замінено на *и*; *и* — на *і*, а по голосівках — на *ї*; *е* по голосівках — на *є*; *ё* — на *ьо*; викреслено ъ у кінці слів; поставлено розділові знаки там, де їх не було; усе инше залишено без ніяких змін. Примови ці ласкаво дав мені переписати місцевий етнограф Іполіт Зборовський.

Примова
проти того, що вночі мучило.

Го′споди бла^г^ослови′! Опêри′, опêриня′та (3), [1]) відьмê′, відьмêня′та (3), вмêрлї′, вмêрлин′ята (3), живі′, живêня′та (3), лêхьи′й час, лêхє′ пові′тра. Від мо^г^о′ до′му, від мо^г^о′ (о)бхо′ду, від мо^г^о′ двора′. Коло мо^г^о′ двора′ камінна′ гора′, осê′ковий кіл, во′гнинна ріка′. Ти′ ни пирикри′книш, ти ни пирêле′тиш, у гôру′ вда′рися, в кіл зашпортне′ся, в ріку′ вто′пися,

---

[1]) Знаком 3 в дужках вказано на те, що вислів „опêри′, опêриня′та“ (як і дальші вислови, що після них знак 3) треба тричі проказати.

заблу'диш, ворі'т мо'їх ни на'йдиш. На мо'їх воро'тях арха'нгил Мêхаї'л, з го'лêм плечо'м, з во'гнинним мичо'м, увсьо' зле стина'йи, всьо до'бри в мій дом пуска'йи. Во і'мня оца' і сê'на і сьвато'го ду'ха.

Від пристріту.

Пристріт дівочій, пристріт парубочій, пристріт чоловічій, пристріт подуманий, пристріт погаданий, пристріт з роботи, стрікучій, ломучій, палючій, вогнений, палений, світовий, сходовий ранішний, полуденний, вичірний, опівнішний, світовий! Ти росхорівся, ти розболівся, ти розбуявся, ти розгулявся, крови роспив, серци розвялив, тіло росушив, кості розломив. Ти нимаєш діла до нашого тіла, до божої власті, до нашої кості. Я тибе вимовляю, я тибе визиваю божими словами, і божими молитвами, і божим духом сватим скажної жили, скажної сустави, спальців, спідпальців, спаністів, спідпаністів, спідошов, спідпідошов, злиток, спідлиток, сколін, спідколін, стеген, спідстеген, здолу, спід долу, з живота, спід живота, скишок, спідкишок, з нирок спіднирок, ссерця, спідсерця, спічинок, спідпічинок, збебихив, спід бебихив, вязий, скрижий, спличий, зубів, спід зубів, згубів, спід губів, з язика, спід язика, з ясен, спідясен. з носа, спідноса, з очий, спідочий, з брів, спід брів, з лоба, спідлоба, спід черипа, змозку, спід мозку, звух-слух, скажної жили, скажної сустави. Тут тобі нибуяти, нироскошувати, чирвоної крови нипити, жовтоїй кости ниломити, в гарачку никидати, наколки нибрати, голови ни паморочити, вуха нистрикати. Мати Божа Сусом Христом, стань міні в помочі сватим рождиством.

Сватий Аврам 9 синів мав, з девяти 8, з восьми 7, ссими 6, сшисти 5, спяти 4, стирох 3, строх 2, здвох 1.

(Подула та плюнула).

Від бешихи.

Бишиха з вітру, бишиха з віхру, бишиха з їдла, бишиха з води, бишиха з роботи, бишиха з пристріту, бишиха синя, бишиха чирвона, бишиха суха, бишиха гнила, стрікуча, ломуча, палюча, вогнена, палена, світова, сходова, ранішна, полудена, вичірна, опівнічна, світова, сходова! Ти росхорілась, ти розболілась, ти розгулялась, ти розбуялась, кров роспила, серци розвялила, кості розломала. Ти нимаєш діла до нашого тіла. Іди собі з вітрами, з віхрами, з димами, де пси не забрихують, де сонци низагріває, парубок з лука ни стріляє, дівка косу ничеше, де півінь ниспіває. Там будеш жити, буяти, піском пирисипати, водою пириливати, каміньом пирикидати, очеритами носити, болотами трусити, віхрами віяти, бо моя примова від Господа Бога.

Ни мій дух — Божій дух, ни моя власть — Божа власть, ни моя сила — Божа сила стати міні девою госпожевою всім сватим. Амінь. Духу Сватий.

Від зубів.

Як новий місяц зійде,
Слабий до него вийде.
А місяц ясний став,
Тай слабому вітказав:
Тебе зуби болят,
Аж вид кости щимлят.
Чирвак в прохні,
А рибка в морі,
А вмерлий в гробі.

Скажи, слабий, вмирлому,
Щоб ниболіли зуби живого,
Як ниболят вмерлого,
Так щоб ниболіли живого.
Я вас, зуби, замовляю,
Бо 12 свачених ножів я маю.
Як будети стрікати,
Буду вас ножами копати.
(Подула та й плюнула).

Могилівська округа

с. Озаринці Могилівського району.

Велике село Озаринці, що має понад $4^1/_2$ тисячі людности (понад $3^1/_2$ тисячі українців, з них з 300 католицької віри, і коло 900 євреїв) лежить над річкою Немиєю (у вимові місцевих людей Немиʹя і Німіʹя, тече в Дністер), 10 верстов від округового міста Могилева. Озаринці — одно з дуже давніх селищ Поділля, згадується вже в 1431 р. (див. „Историко-статистическое описаніе приходовъ Подольской епархіи“). Селяни — хлібороби. Перед революцією озаринчани ходили на заробітки в Бесарабію. В селі є семирічна школа.

„Казку про смерть“ я записала з уст місцевого неписьменного селянина Івана Волошина, літ 65; у війську не був. Розказує В. повільно й з повагою; казок знає багато.

Звуки *и*, *е*, *ê*, *â* у вимові І. Волошина не потребують особливих уваг проти тих, що вже вище дано[1]). *ô* тут переважно вузький звук, межує з категорією звуків *у*. *л* перед вокалями *а*, *о*, *у*, *е* належить до категорії так званого заднього *л*; *л* перед *и* звук півпаляталізований, що близько стоїть до німецького літературного *l*. *в* перед вокалями — переважно губно-зубний звук незімкнений, перед дзвінким консонантом — переважно звук білябіяльний, який межує з нескладовим *ў* (времня, вбіʹдати); після вокаля того самого складу *в* = *ў*. *ф* — звук губно-зубний зімкнений. *г* в кінці слова та між вокалями це переважно слабий придих. *к* перед *и* — звук півпаляталізований. *ж*, *ш* в у с і х п о з и ц і я х вищого власного звука, як у моїх об'єктів з наведених вище пунктів східнього Поділля; в меншій мірі тут виступає вищий власний звук *ч*. І. Волошин вживає форм в о с к р еʹс і в о с х р еʹс, м оʹя і м о яʹ та ин.

Про місцеві руїни розповів місцевий селянин літ 55 Антін Зборовський, неписьменний, служив у війську, в мові в його багато русизмів. Проти вимови Волошина в Зборовського *ж* і *ш* менш високого власного звука; *л* перед *и* того самого характеру, що й перед вокалями заднього ряду.

Казка про смерть.

Се-ж ни баʹйка, моʹ воноʹ і праʹвда колʺиʹсь буʹла.

Баʹтько був маюʹчі(й), мав два синиʹ, і він рузьділʺиʹв їх по своʹї смиртіʹ. Ідноʹто жиниʹв, шоп хадзяюваʹв часьтьоʹю, а часьть лʺишиʹв на тоʹ

[1]) Див. стор. 31; 39.

нижона́то̄. Той хадзяю́йи, сво́ю часьть ма́йи, а то́й ни ма́йи нічо́. А як він зача̂́в ся по́льзувати сво́ю часьтьо́ю, бо ни ма́йи нічо́, він ка́: „Бра́ти, я піду́ типе́р мижи лю́ди служи́ти, бо я ни ма́ю ту чо́ роби́ти, я ни ма́ю тут уже́ нічо́“. А він ка́: — Стань типе́р хоч у ме́ни на рі́к, бо̂ мі(й) ба́тько був бога́ч, а ти типе́р від ме́ни пі́диш, то мінї́ буде́ пога́но. — То ві́н про̂служи́в в не́го рік, ви́був, по̂лучи́в сто рублі́в і фсьо равно́ го́лий. Ро̂зі́йшлъи́ся. Ща́сьтя нима́, то нима́ нічо́ᵗо. Став він дру́ᵗий год и ка́жи: „От мінї́ вихо́ди на Па́сху год. Шоп ти мінї́ їде́н убі́д за сто рублі́в спра́вив, бо гро́ші ро̂зі́йду́ця, я ни буду́ ма́ти нічо́!“ Ви́йшо̂в вже як юму́ год, то той по̂ї́хав, би так у Мо̂глі́в (так як від нас я гово́ру), і купи́в на сто рублі́в тру́нків і зро̂би́в убі́д. І на Па́сху юму́ ви́йшо̂в рік, і він пішо̂́в і ті тру́нки посьвати́в и зьяза̂́в в хусти́нку і пішо̂́в субі́ на по́лє̂. Іде́ на по́лї і здиба́йи чулуві́ка, а то́й ка́: — Христо́с воскре́с! — „Воі́стину воскре́с!“ — А куда́ ти, си́ну, іде́ш? шо́ ти не̂се́ш? — „А я нису́ убі́д“. А ві́н ка: — Вбі́дай зо мно́ю. — А він ка́ᶦⁱ: „А ти хто?“ А він ка́ᶦⁱ: — А я́ бо́ᵗ. — Як ти́ боᵗ, то я́ с тобо́ю ни ї́м.“ — Чого́? — „Бо ти́ ни по пра́вдї ро́биш: наш ба́тько був бога́ч і ро̂зьді́лъи́в нас по̂ по̂луви́нї. В мо̄ бра́та є, а в ме́ни нима́ нічо́го“. Та й помину́вся та й пішо̂́в. Та й бо́ᵗ пішо̂́в свую́ доро́ᵗую, а він свую́. Іде́ доро́гую, іде́ і здиба́йи дру́ᵗо̄ ді́да й ка́ᶦⁱ: „Христо́с воскре́с, ді́ду“. — Воі́стину восхре́с. Ти куди́, си́ну, іде́ш і шо́ нисе́ш? — „Нису́ вбі́д. Щасли́вуї душі́ глядю́, шоб з не́ю пу̊вбі́дати“. А він ка́жи: — Убі́дай зо мно́ю. — А він ка́ᶦⁱ: Ти хто́, шоб я с тобо́ю у̊бі́да̂в?“ А він ка́: — Я смерть. — „Як смерт[1]), то вбі́дай зо мно́ю, бо я хо́чу, шоп ти мінї́ дав сме́рть, шоб я вмер“. А ві́н ка́: — Мо́жи тубі́ ни вре́мня ше? — А він ка́: „Вре́мня ни вре́мня, али як ти́ сме́рть, то я с тобо́ю хо́чу вбі́дати, шоп ти мінї́ дав смерть, бо нима́ як жи́ти. Я вме́рти хо́чу!“ Він ка́ᶦⁱ: — Йдім! Піде́м у сьвітлъи́цю. Як твоя́ коро́тка сьві́чка, то вмре́ш і са́м, а яᵏ здоро́ва, то буде́ш жи́ти. — То вони́ пішлъи́ в сьвітлъи́цю. Пита́йиця їго́, сме́рти пита́йиця: „Котра́ то мо́я сьві́чка?“ То ві́н глядї́в, глядї́в і сьві́чку їго́ найшо̂́в. А їго́ сьві́чка здоро́ва, шо жи́во ни вмре́ ше. А він ка́, сказа́ти той па́рубок[2]): „Взя́ти су сьві́чку здоро́ву, покла́сти ф фана́р, сьтя́ти су сьві́чку, шоб я жи́во ся ко́нчив, бо я ни ма́ю ві́ткъи до́вго жи́ти“. А він ка́: — Я тубі́ дам таку́ путь, шо ти буде́ш жи́ти і ше́ житя́ проси́ти. Іди́ типе́р у го́род, кажи́, шо „я фе́ршал“, а ти мине́ буде́ш ба́чити, я да́м ся ви́дїти, бо я сме́рть, я ся дам тубі́ ба́чити. Хто тибе́ бу́ди пита́ти, шо́ ти за їде́н, то кажи́: до́хтор, той, шо зна́йи до слабо̄́. — Зазва́ли їго́ до больно̄́. Він подиви́вся, шо смерть у нога́х. Він шо примо́вив, примо́вив, лъиш ви́йшо̂в, а той підьня́вся — ста́ло ле́ᵗши. І зазива́ють їго́ ше й дру́ᵗо̄ дьня і вже їму́ платя́ гро́ші. А сей вже бога́тий. Пучу́лъи, шо є такъи́й до́хтор та й до дру́ᵗо̄ зази-

[1]) *т* тут диспаляталізоване очевидно під впливом наступного *т*.

[2]) сказати той парубок = тоб-то той парубок.

ва'ют больно'го. Пови'дів він, шо кôлô дру'гô больно'го смерть сту'ї'т в го лова'х: „Я — ка — ни ро'блю нічо'го, бо він пімре'". Він пішô'в, а той поме'р. Узна'ли силя'ни в го'роді, шо він справидль'и'вий так'и'й і ста'ли його' глядї'ти, бо зна'йи, хто' бу'ди жи'ти, а хто' пімре', то пімре'. І він вже то'гди' рожжи'вся, шо вже умêра'ти він і ни хо'чи. Пе'рши він проси'в сме'рти уме'рти, а як він вже став на пу'ть, то про'си сме'рти, шоб уже' жив. І рожжи'вся дово'льно, шо вже ма'йи ві'тки жи'ти. А як і його' вже сьві'чка дугурі'ла, то вже смерть його' ло'жи, шоб він вже вмêра'в. І вже він смерть свую' ви'дê, бо вона' вже йому' сту'ї'т в голова'х. Типе'р він взяв, зроби'в субі' кру'г. Смерть йому' ста'ла в голова'х, а він ля'г на кру'г і той кру'г обирта'йи, шоп смерть йому' ста'ла в нога'х. Він пôкру'ти, шоп смерть ста'ла в нога'х, а смерть усьо' в голова'х. Та й ка'и до не'го (смерть): — Типе'р ти крути' ни крути', тре'ба вже вмирти'. — А він ка до не'го, до то'ї сме'рти: „Сме'рти моя', па'ні моя'! як-би' пісьти' в ту сьвітль'и'цю і пітсука'ти ту сьві'чку знов?" — Я -ш тубі' каза'в, шо ти буде'ш ше проси'ти, шоп пітсука'ти, а ти ль'иш так'и' хтів уме'рти, а тêпе'р сьві'чка дугурі'ла, то ни помо'жи тубі' вже нічо'. Ти казâ'в мині' пе'рши, шо бо'г ни по пра'вдї ро'би, а смерть справйêдль'и'ва. Вмира'йи і в богача', вмира'йи й у бі'днô.

Всї байк'и', шо є, то вони' кол'и'сь було' пра'вда.

Про місцеві руїни колишньої фортеці і про зруйновану економію.

Пирипроша'ю. Ни ті'лко шо я ба'чив, а ті'лко чув, шо зна'йити, шо сей край, шо типе'р він наш на зва'ниє, то коли'сь уладї'в ту'рок. Скі'лькô туму' вре'мня — ни зна'ю. Се роби'лося ді'ло давно'. Та'к у давни'ну, зна'чит, то ся кре'посьть сущиствôва'ла куму'сь спосо'бна, а типе'р кре'посьть є, то сêса' типе'р нічо'го ни варт, — ни те', шо попо'рчина, а як-би й ни попо'рчина, то й типе'р нічо'го ни варт. А в давни'ну, то назива'лося до'бри. І мо'на сказа'ти, шо я чув, шо бу'тьто така' молва' була' мижи наро'дом, а шоби' хто та'к субі' сплїв, то ни ду'маю. А шо в погриба'х є, то мо'жи так'и'й і бу'в, шо знав, шо' там є, а шоп там врузумі'ти те, шо там є, то ніхто' ни врузумі'в нічо'го. Бу'тьто-би я чув, шоп це пра'вда була', то пу-жа'лости сказа'в. Шо бу'тьто-би ріши'вся сьваще'нник йти' в той по'гриб (та'к ні'би чу'в я віт стари'х люди'й, так ти'х люди'й давно' вже нима'), то чув я се, шо бу'тьто-би ріши'вся сьваще'нник у той по'гриб захо'дити с тим — ну, я'к-би приме'рно сказа'ти — с цирко'вним пе'нійôм, с христо'м і сьві'тлôм, зна'чит. Се' ся чу'лô, се давно' роби'лося. Туши'лося сьві'тло, нізя' йсьти' — ві'тир, то туши'лося сьві'тло, то ни возмо'жно.

Там була' коли'сь їконо'мія в ті кре'пусьті. А як, пита'йитися, давно'? То я вам приблїзї'тільно скажу': була' їконо'мія, да'жи вили'ка була' їконо'мія; то прôшу': так як ви мине' спита'ли за сêсе', то як їконо'мія була', то приблїзї'тільно буде' до сїмдіся'ть год, як там була' їконо'мія. То ша-

ну́ю весь бі́лий сьвіт і ни́нішний день, всьо существо́ на сьві́ті, котре́ бо́г нам дару́йи, то мо́на сказа́ти, шу ту́ їконо́мію, то мо́на сказа́ти, як по̂ги́бни де скоти́на, то̂ ї соба́ки ростяга́ют, то так і ростягну́ли ту́ю їконо́мію. І за се́ всьо́, гражда́нка-мада́ма на́ші до̂ро̂гі́, за се ни хвалю́ я люди́й. Ті́лко на то вре́мня віде́й вони́ по̂дурі́ли, — бо шо́ би бракува́ло, як-би́ воно́ стоя́ло?..

Так міні́ ся дога́дуйи, шо як-би́ був ви́грав Питлю́ра або 'етман [1]), то була́-б знов па́нщина. А ті лю́ди, шо попо́ртили їконо́мію, то-б у зуба́х зе́млю носи́ли і була́-б ше кра́ща ода́я.

(Недокінчене).

С. Коньова.

Нижче подані примови записав учитель М. Крамарський в с. Коньовій (недалеко від Озаринець) від баби Докії Злободянюкової, держачися літературної ортографії.

1. Гостець замовляється.

Гостець ломучий, палючий! Розбуявся, розтріскався, розстрілявся в твоїй голові, в твоїх вухах, у твоїх слухах. Гостя замовляю, вимовляю, всіма святими застановляю.

2. Від злого духа (епілепсії).

Хрест у тобі, хрест на тобі, хрестом тя враджаю. Дав нам бог золотий хрест — на диявола оружіє має. Від хрещенного, порожденного (ім'я) замовляю:

Із хати димами, з повітря вітрами відсилаю, де кури не запівають, де гуси не заґиґають, де качки не закахкають, де пси не забріхують, де дівки коси не заплітають.

От тут тебе будуть пилами пилити, топорами вирубувати, свердлами вивіртювати, голками виколювати.

Тут тобі не бути й не боліти, — йти тобі в чорний ліс. Там ти будеш лісом друхотати, гнилу колоду перевертати. Відси ся тобі вступати й після моїх уст не поновляти й ваги не мати. Йти тобі на синє море, — там тобі життя. Там ти будеш пробувати, пісками висипати, водою переливати, там ти будеш обід і вечерю мати.

3. Від вроків.

Чоловік — під шапку, жінка — під чепець, дівка — під вінець (так проказати 9 разів).

---

[1]) ' вказує тут на зімкнення голосників.

Кам'янецька округа.

Руські Фільварки, передмістя Кам'янця Подільського.

Поданий тут матеріял я записала влітку 1925 р. в Руських Фільва́рках, передмісті Кам'янця Подільського, із уст двох жінок: Онисії Потоцької, місцевої неписьменної селянки літ 45—48, що торгує на базарі в Кам'янці, та сестри її Фрасини, жебрущої баби літ 58—60. Онисія Потоцька розказала казку про шевця та оповідання про Петра Великого; оповідання це вона чула від „салдата", цим і пояснюються численні русизми в ньому. Другі два оповідання, про лінивих жінок та про розумну жінку, розказала баба Фрасина.

Говірка русько-фільварецька це типова південно-західня подільська говірка. Проти озаринецької, наприклад, говірки головна її фонетична особливість у тому, що ненаголошене *о* в усякій позиції (виключаючи поодинокі випадки, де *о* належить до префікса) звужене в більшій чи в меншій мірі, хитаючися між вузьким *ô* (вужчим, як нім. *o* довге), який межує з категорією звуків *у*, і не дуже вузьким *у*. В таких самих межах хитається й ненаголошене *у*.

л в Онисії П. перед *и* того самого характеру, що й в озаринецького Івана Волошина, тоб то півпаляталізоване, а в баби Фрасини дуже мало різниться в цій позиції від *л* паляталізованого.

к і *х* перед *и* паляталізовані.

Консонанти *ж, ш, ч* в у с я к і й п о з и ц і ї досить високого власного звука, як і в озаринецького Івана Волошина.

Даю на увагу форми *йи* (є, єсть), д а й и', в і д д а й и', ж и й и' (в Руських Фільварках я чула й з м и р з = змерз), також паралельні форми: дієслова на *-ся* і нι *-сї,* ôни' і вôни', салда'т і сôлда'т.

К а з к а п р о ш е в ц я.

Я вам ска'жу ска'сkьи за шивця'.

Був субі' швец. І він був жид, нô він був бі'дний ду'жи. І він чув таку' при'пувітку̊, жи йду'т лю'ди в це'ркву і даю'т бо'гôви купі'йку̊, а він ім віддайи' втруйну', втро'йи. Так він пішô'в в це'ркву̊ і просто'яв всю слу'жбу бо'жу̊ в це'ркві. І як хôди'ли с та'цкую, з ми'сôчкую, так лю'ди

же́ртвôвали, і він субі́ поже́ртвôвâв, кьи́нув на та́цку три рублі́, і тугди́ він стуї́т у це́ркві і чика́йи, шоб йиму́ бог віда́в втруйну́. І ві́н стôя́в в це́ркві дô ти́х по́р, шо вжи й лю́ди ви́йшльи, і він всьо рамно́ чика́йи. Альи як уже́ лю́ди ви́йшльи, тра запе́рти це́ркву, то ка́жут йиму́ ви́йти с це́ркви, а він ни хо́чи, ка́жи, шо „я ни пі́ду, пôтуму́ шô мінї́ ма́йи шось бог да́ти“. Так ка́жут йиму́ та́к, шо „ти йди на дві́р і чика́й, шо́ тôбі́ ма́йи бог да́ти“. Нô, і та́к, шо йиго́ с це́ркви ви́вильи і запе́рльи це́ркву. І він стôя́в піт це́рквую, чика́в, пôка́ йиму́ госпо́дь ни да́сьць. Дупі́ру бог ссила́йи а́нгила з не́ба і ка́жи йиму́, шо „йди́ дô то́гô чôлôві́ка, шо чика́йи і спита́йся йиго́, чого́ він чика́йи. І туді кажи́, шо є́ст у па́на жї́нка слаба́, шо ти ї ви́лїчиш і віда́ш гро́ши“. Ну, так він пішốв і пêта́йи йиго́: „Чого́ ти чика́йиш?“ А він ка́, шо „мінї́ ма́йи шось бог да́ти“. А він ка́: — Ну, тô худи́ зô мно́ю. — А він ка́и: „Я ни пі́ду“. А він ка́: — Худи́, то бог тубі́ дасьць. Ми пі́дим дô па́на. У па́на жї́нка льижи́т слаба́. Кажи́: Я бу́ду до́хтурум. А ти бу́диш мо́їм пôмо́шнікôм. Я ви́лїчу, і там нам даду́т гро́ши. — Но, і тêпе́р як вôни́ прийшльи́ дô па́на, то він йиму́ ка́жи: — Іди́, дôклади́, шо прийшốв до́хтур. — Ка́жи: — Па́ньи [1]), прийшốв до́хтур, чув, шô па́нї слаба́, хо́чи ви́лїчити ва́шу па́ню. — А в то́гô па́на по́вна ко́мната дôхтурі́в, і нїхто́ ї ни мо́жи ви́лїчити. То той пан призива́йи того́ до́хтура. Той до́хтур молоди́й ше. Ну й прийшốв і ти́лько спрôси́в, чим вôна́ бôльна́, і взяв ї за ру́ку і сказа́в ї сї́сти, і вôна́ сї́ла; пôто́му каза́в вста́ти, а пото́м сказа́в ї: ідьо́м со мно́ю. І ви́вів ї в дру́гу ко́мнату і уôна́ ста́ла здоро́вую і тугдї́ пан пита́йисї, шо́ йиму́ да́ти за то́йи, шо́ він хо́чи: чи гро́ши, чи хлї́ба, чи пôлôви́ну імі́нїя. А той швец ка́жи, шо ти́лько гро́ший бага́цькô шо́би пан да́в. До́хтур ка́жи ти́лькô со́лї да́ти, три бу́лкьи хлї́ба. Ну, той взяв три бу́лкьи хлї́ба у мішо́к і ка́жи то́му жи́дôви не́сти, а той жид се́рдицї, ка́жи, шо „пôчуму́ ти ни взяв гро́ши, а ни хлї́б: ми-б за гро́ши ше бі́льши хлї́ба накупи́льи“. Дупі́ру ка́жи до ньо́го, жя „худи́ на гуру́, на́м там бо́г дасьць гро́ши“. Но, то й вôни́ іду́т. А той а́нгил іде́ впире́д, а жид іде́ сса́ді [2]). А жид захтї́в ду́жи ї́сти, та й по кôсо́чку щипа́в-щипа́в та й ззів цїлу́ бу́лку хлї́ба. Вôни́ прийшльи́ на ту́ю гуру́ і ка́жи йиму́ а́нгіль: — Дава́й сюди́ хлїб. — А він йиму́ дайи́ хлїб, а там ти́лькьи дві бу́лкьи хлї́ба. Ну, тô він ка́жи дô ньо́гô: — А де́ тре́та бу́лка хлї́ба? — А він ка́жи: „Я ни зна́ю“. А пото́м взяв тих дві бу́лкьи хлї́ба, рôзлума́в і зрôби́лôсї ду́жи бага́цькô гро́ший. І він тї гро́ши рузьді́льи́в на три ку́чкьи і тугдї́ ка́жи дô ньо́гô: — Се тубі́ ку́пка, а се мінї́ ку́пка, а тре́ту то́му, хто тре́ту бу́лку хлї́ба ззів. — А то́й ка́жи дô ньо́гô: „Я́ ззів“. А то́й ка́жи: — Забира́й субі́ гро́ши і іди́ дôдо́му, уже́ бог усе́ відда́в. А той жи́д і до́сї бага́тô жийи́, дô се́ї пôри́.

---

[1]) З-польська: Panie.

[2]) ззаду.

Про Петра Великого.

Шô він (Питро′ Вилі′кьий) пôї′хав на вôхо′ту̊, і в тім лїсу′ він заблôди′в. І пôто′му зде′бâвсї з радови′м салда′тôм, то′жи ви′їхâвши на вôхо′ту̊, і ʸоба блôди′ли по лї′су̊. Ôсôда′р спрôси′в йиго′: — Яко′ї ти ро′ти? — Він там йиму′ рôсказâ′в, а він йиго′ то′жи іспрôси′в, яко′ї ро′ти. А він сказâ′в: „Я ца′рскôгô дворца′ і звут мêне′ Альо′ша“. І тугдї′ вôни′ ї′здильи, а Альо′ша ка′жи, шо „стань і пôдêви′сь: мо′жи де′ йи сьві′тлô, мо′жи-б ми де′ заї′хальи на′ ніч“. Той став, пôсмôтри′в, і як ра′з гля′нôв, шо йêсьть сьві′тлô. Альо′ша і ка′жи: „От і пої′дїм, мо′жи ми там пирино′чуйим“. Під′ї′хальи під бра′му̊ — бра′ма за′пирта. Сту′кальи, сту′кальи — ни вічини′в ніхто′. Той салда′т вічини′в бра′му̊, ло′шадї заві′в у ста′ню, чи кра′щи сказа′ти куню′шню, а самі′ пішльи′ в ха′ту̊. Ди′вляцї, шо нима′ ніко′ в ха′тї, ти′лько одна′ тару′ха і де′вôшка мôлôда′, німа′. Вôни′ тупі′ру про′сят її′, шôб вôна′ їм да′ла шось пôї′сти. Вôна′ сказа′ла, шо нима′ нічо′го і ка′жи: „Пôчика′йити, най прêї′дут мо′ї сини′, вôни′ вам даду′т повêче′рати“. А він ї спрôси′в: — Скі′лькô в те′би синї′в?“ — А вôна′ сказа′ла: „Сїм, а стари′й во′сьмий“. А тамта′ німа′ де′вôшка пôказа′ла йиму′ на ша′фу̊. Той салда′т пішô′в дô ша′фи і ви′йняв, шо′ там бу′лô ї′сти, пôлôжи′в на сьтї′л. Вôни′ сї′ли ʸо′ба, пôї′ли, ви′пили. Салда′т напи′вся дôп'я′на, а Альо′ша ні, ни п'я′ний. Но′, й ка′жи салда′т: — Бу′дим лôжи′тися оддиха′ти. — А він ка′жи: „Нєт, ні бу′дїм, а пайдьо′м на чирда′к“. Ви′йшльи на чирда′к, салда′т пôлôжи′вся та й усну′в, а Альо′ша ни спâв, дôжидâ′в, кôли′ вôни′ приї′дут. От він лижи′т і слу′хайи, шо вôни′ вже ї′дут. Свиск, крик, то′пит. От вôни′ в'ї′хальи у пôдві′ра. Стари′й спра′шуйи: — Хто був, шо ôтво′рина бра′ма? — Вôна′ ка′, шо прêї′халô два го′сьтї. — А де′-ж вôни′? — А вôна′ ка, шо пішльи′ на чирда′к спа′ти, а ко′нї заве′льи на куню′шню, (що) їде′н ду′жи га′рно вбра′ний, а дру′гий бі′дний. Той, шо га′рно вбра′ний, то той лу′чий, а той, шо бі′дний, то якьи′йсь на′пасний: пішô′в дô ша′фи, забрâ′в ї′длô, напі′тки; сї′льи, наї′льися і пішльи′ на чирда′к спа′ти“. Стари′й ка′жи: — Нічо′! Дава′й вêче′рати! — Бу′лô в нêх бага′цько гôрі′вки і вôни′ напê′лися всї дôп'я′на. Ну, тупі′ру стари′й ка′жи дô сво′гô си′на: — Ідê′ на чирда′к, спра′вся з нê′мê. — Ти′лькô пôказâ′в то′й го′лу̊ву̊ на чирда′к, а Альо′ша ша′шкую зьняв йиму′ го′лу̊ву̊. І стари′й чка′йи, чка′йи і ка′жи дô дру′гôгô: — Шо′ він так до′вгô сиди′т, шо ни мо′жи спра′витися? Іди′ ти′! — Так са′мô, ти′лькô пôказâ′в го′лу̊ву, то і йиму′ сьтяв. Зати′м вôни′ всї вê′йшльи так по йидина′чкьи[1]). Він усі′м го′лу̊ву̊ зьняв, а стари′й як був ду′жи п'я′ний, то так пиривирну̊′всї за ти′м стôло′м і та′к і спит. Він тугдї′ бу′дит то′гô салда′та і сказâ′в: „Сматрі′ в кого′ ми но′чу̊йим. Я їх уже′ всєх пірірубі′л“. Тупі′ру зла′зят

[1]) рос. по одиночке.

во̂ни́ ш чирдака́, вбе̂ва́йи то́го̂ старо́го̂, а стару́ха пе̂та́йи: — Де́-ж мо̂ї́ сини́? — А Альо́ша ка́: „Ти, стару́ха, по̂мо̂лі́сь бо́гу̊ за сво̂ї́х сино̂ві́й!“ А він тупі́ру ка́жи до̂ стару́хьи: „Піди́, по̂кажи́, де́ тво̂е́ до̂бро́“. А во̂на́ пішла́ відме̂ка́ти, а та німа́ де́во̂шка взя́лаліво́рвир і ви́стрільила в Альо́шу̊ і чуть йиго́ ни по̂па́ла. І він тугді́ сказа̂́в со̂лда́то̂ви пре̂гну́ти висо́кьи де́риво̂, і взя́льи ту́ю девушку за во́ло̂си і прив'яза́льи до̂ то́го̂ де́рива і пу̊сти́льи її́ вго́ру̊. Тувді́ [1]) стару́ху вби́льи. Як бо́г да̂в день, то̂ во̂ни́ ро̂зійшльи́ся і Альо́ша сказа̂́в, шоби салда́т прийшо̂́в до̂ дво̂рца́ і шоби ве̂́звав то́го̂ Альо́шу̊, шо з ним вчо́ра був на у̂о̂хо́ті. І він пре̂йшо̂́в. А він сказа̂́в слу̊га́м, шо єсьлі при́йди салда́т, шоб йиму́ сказа́льи. Він прийшо̂́в і ка́жи: — По̂́звіт міні́ то̂го́ Альо́шу̊, кото́рий був зо мно́ю вчо́ра на у̂о̂хо́те. — Ну, так Питро́ Вилі́кьий вихо́ди. Як він гля́ну̊в, шо се о̂со̂да́р, то зача̂́в пирид ним ізьвіня́тися, а цар ка́жи: „Нічіво́!“ І награди́в йиго́, чим сам зна̂в. І тугді́ сказа̂́в зало̂жи́ти ко́ні у ві́з і по̂ї́ха̂в і забра̂́в усьо́ тото́ до̂бро́. (Ти́лько̂ ни ска́жу̊ вам, хто забра̂́в до̂бро́: чи цар забра̂́в, чи він со̂лда́то̂ви відда̂́в).

Про лінивих жінок.

Ка́жут лю́ди та́к. Шо̂ бу́ла субі́ стару́ха і ма́ла до̂́чку̊, і та до́чка бу́ла мо̂ло̂да́ і ни хуті́ла руби́ти. Ціле́ лі́то̂ про̂си́діла субі́ в хо̂ло̂до́чку, шоб ни впальи́ло̂ ї со́нци. А стару́ха ка́жи: — Худи́ жа́ти, нас про́сят. — А во̂на́ ка́жи: „До́бри, ма́мо̂, піде́м. Ви сиді́т до́ма, а я́ піду́ жа́ти“. Пішла́ вна жа́ти, взя́ла серп в ру́кьи і зїгну́ласї і жне́. А ф ті́м збо́жи є такі́ мале́нькі будячкьи́, зюбрі́й назива́їця. А во̂на́ ка́жи: „Ай, ни бу́ду жа́ти, бо̂ тут зюбрі́й ко́льи“. Кьи́ну̊ла серп і пішла́ ду̊до́му. Да й прихо́дит ду̊до́му та й ка́жи ма́мі: „Ма́мо̂, я ни бу́ду жа́ти, бо мине́ зюбрі́й ду́жи в ру́ки ко́льи“. — Ни йди́, си́ну, жа́ти, ни му́тця (= мучся). Я ви́прушу хлі́ба да й буде́ш ї́сти. — Прихо́дит зима́, уже́ хо̂ло́дна, уже́ сьніг упа́в, а во̂на́ ка́жи: „Та й ві́тир ду́жи, аж ги́ля гне, такьи́й си́льно̂ ві́тир. Ма́мо̂, ви́йди на дві́р, мо́жи хто жа́ти кльи́чи“. Стара́ вихо́дит на дві́р. — Ніхто́, си́ну, ни кльи́чи жа́ти, — ху̊ді́м в по́льи ко̂ло̂́скьи збе̂ра́ти. Пішльи́ на по́льи і шука́ют, глядя́т по̂ сьнї́го̂ви ко̂ло̂скі́в. Ї́ди по̂м'є́щик і ба́чит, шо дві ба́бі ла́зит по̂ сьнї́го̂ви і ка́жи сво́му ку́чиро̂ви: — Іди́-но по̂спе̂та́йся тих бабі́в, шо́ там во̂ни́ ла́зят по̂ сьнї́го̂ви, — во̂ни́ там заме́рзнут. — Він до̂ ни́х прихо́дит і ка́жи: „Шо́ ви ро́бити?“ А во̂ни́: — Ми ду́жи хо́чим ї́сти, ми го̂ло́днї, ми ко̂ло̂́скьи́ збира́йим. — „Шо́ ви ро́бити? сьніг пу кулї́на, іді́т ду̊до́му, бо позамирза́йити!“ Ізво́щик іде́ до̂ па́на і ка́жи: „Во̂ни́ ко̂ло̂скьи́ збе̂ра́ют,

---

[1]) тодї.

хтят пôмôло′ти і ззї′сти, бô ни ма′ют шо ї′сти“. Пан сї удумі′в: — Закльи′ч іх дô ме′ни. Шо′ вôни′, які′сь пулу′мнї чи шо′? — Ôни′ прихо′дят дô па′на. — Шо′ ви ро′бити? — „Кôлôськьи′ збира′йим“. — Прийді′т оби′дві, я вам дам ко′риц про′са на пшôно′. — Пан субі′ сїв да й пôї′хав. А ôни′ біжа′т за ним: „Па′ньи! Па′ньи! Па′ньи, чика′йти-но!“ Пан застанô′вив ку′чира. А вôни′: „Па′ньи, ми вас забу′ли запита′тися: чи ви нам дасте′ про′са пі′ханôгô?“ — А ви′ мине′ пита′йитися, чи вôно′ пі′хани? Іді′т про′ч від ме′ни! Нї′ц ни дам! Я ба′чу, шо ви ляда′щі. — І пôї′хâв ду̊до′му.

Вôни′ прийшльи′ ду̊до′му і пішльи′ дô сусї′ди, шоб да′ла ми′сôчку̊ му̊кьи′. Вôна′ прихо′дит: „Да′йити, сусї′дô, ми′сôчку̊ мукьи′“. Та′я сусї′да бире′ ми′сôчку̊, іде′ ду кумо′ри. Прихо′дит ду кумо′ри та й наза′т с кумо′ри та й ка′жи: — Ай, сусї′дô, я дô му̊кьи′, а мине′ зюбрі′й дô ру̊кьи′. Було′-б жа′ти, то-б бу′ла му̊ка′.

Про розумну жінку.

В силї′ був чôлôві′к і мâв дô′чку̊, і та до′чка ду′жи бу′ла рузу′мна. Ну, і па′н про ню′ю учу′в, шо вôна′ така′ рузу′мна і прикльи′кâв ба′тька і ка′жи до не′го, шо „як твôя′ до′чка така′ рузу′мна, то на′ тубі′ сї варе′нї я′йцї, ниха′й пôсади′т кво′чку̊, шоби′ на за′втра ви′лїзльи курча′та“. От він прихо′дит і ка′жи: „На′, си′ну, сї′ї я′йцї дâв пан, варе′нї я′йцї, шоби′ ти пôсади′ла кво′чку̊ і шоби′ на за′втра ви′лїзльи курча′та“. Вôна′ ка′жи: до′бри! Тугді′ бире′ пшôна′, насипа′йи в гôрне′ц і вари′т ту ка′шу і ка′жи ба′тькôви: — Занисї′т па′нôви, ниха′й пан пôсї′йи, шоп ся врôди′ло про′сô на за′втра курча′та гôдôва′ти. — Він (пан) дô не′го ка′жи, шо як вôна′ така′ рузу′мна, то шоб вôна′ ї′хала ни ї′хала, йшла′ ни йшла′, і вбра′на ни вбра′на, і пôда′рôк ни пôда′рôк йиму′ приве′зла. Ну, вôна′ тугді′ ка′жи дô ба′тька: — Злапа′йити мінї′ кузу′ і гôропця′. — І ôбра′лася в са′к (сак, шо на ри′бу хо′дят), натягну̊′ла на се′би, так, ни го′ла, ни вбра′на, сї′ла на кузу′, взя′ла гôропця′ в ру′кьи і та′к ї′ди ни ї′де, іде′ й ни йде′, і визе′ йиму′ пôда′рôк. Тупі′ру пан сиди′т кôлô вікна′ і ба′чит, шô вôна′ ї′ди дô не′го в го′сьтї, тô він каза̂′в ви′пустити пси, шоби′ ї рузïрва′льи. То вôна′ кузу′ пу̊сти′ла, і пси побі′гльи за не′ю. І па′н ви′йшôв, вôна′ йиму′ пôлôжи′ла гôро′бчика на ру′кьи. Гôро′пчик пôльити′в — уже й пôда′рку̊ нима′. Вôна′ уже′ пішла′ дудо′му. Він тугді′ бêре′ з не′ю і же′нêця. Ужини′вся та й тугді′ тра йиму′ було′ десь ї′хати, і він ї та′к сказа̂′в: „Ях хто′ дô те′би при′йди іж жа′лубую, то шоп ти′ ни руссуди′ла, а чика′ла на ме′ни. Али зïбра′лôся два му̊жикьи′, їдно′гô кôбê′ла, а дру′гугô віз, і вôни′ так спрагльи′ся і пôї′хальи в дôро′гу̊. І в дôро′зї вôни′ занôчôва′льися, і кôби′ла ма′ла лôша′. Як вôни′ пôвстава′льи ра′нô, ба′чат, шô

лôша′. Їде′н ка′жи: — То′ мôя′ кôби′ла ма′ла лôша′! — А дру′гий ка′жи: „Нє, тô мі′й віз͡с ма′в лôша′!“ І зача′льи спо′рити мêжи сôбо′ю та й ка′жут: „Ну, худі′м дô па′на — пан руссу′дит“. Та й тупі′ру прийшльи′ дô па′на, а па′на нима′ вдо′ма, ти′лько па′ні. Пита′йисі, шо′ ім тра′ба. А вôни′: „Ми спрагльи′сї і є лôша′, і ми ни зна′йим, чиє′ лôша′. Я ка′жу̊, шо мôя′ кôби′ла ма′ла лôша′, а вôни′ ка′жут, шо то′ ї′хнї(й) віз͡с ма′в лôша′“. А вôна′: — Кôльи′ нима′ па′на вдо′ма. — А вôни′ пêта′ют: „Де′ пан пôї′хав?“ А вôна′ ка′жи: — Пан пôї′хав во′ду гаси′ти, вôда′ гôри′т. — А вôни′ тупі′ру: „Го′споди, та шось се такє′?! Вітко′льи сьвіт сьві′тôм, то ніко′льи вôда′ ни гôрі′ла, а типе′р гôри′т“. А вôна′ ка′жи: — Вітко′льи сьвіт наста̂′в, то ше віз͡с лôша′тькьи ни ма̂′в, ти′лько кôби′ла. — Да й вôни′ ка′жут: „Та′к туму′ і би′ть, худі′м дôдо′му, — то ва′ши лôша′ткô“. Ну, тупі′ру пан ї′ди дôдо′му і вже вчув, шо па′ня руссуди′ла люди′й. „Типе′р, — ка′жи, — я тибе′ ни хо′чу̊, бо ти′ вже руссуди′ла люди′й. І бири′, шо тубі′ є найлюбі′щи і наймилї′щи ґля те′би і бири′ субі′ і ї′дь у сьвіт“. Ну, і ві′н так як був з доро′ги стру′джиний та й сїв та й засну̊′в. Вôна′ сказа′ла залôжи′ти ко′нї в кари′ту і ви′нисти йиго′ со′ннôгô в кари′ту, і сама′ з ним сї′ла і пôї′хала. І пôто′му він пробу̊ди′вся да й ка′жи: „Сьтїй, куди′ ї′диш?“ А вôна, ка′жи: — Ї′ду в сьвіт. Ти-ж мінї′ каза′в, шоб я ї′хала, ти-ж мінї′ каза̂′в, шоб я взя′ла, шо є в ме′ни найлюбі′щи і наймилї′щи. Ти мінї′ найлюбі′щий і наймилї′щий. Я тибе′ взя′ла і я ї′ду. — Він тугди′ ка′жи: „Вирта′ймосї , дôдо′му та вже буде′м жи′ти“.

Проскурівська округа.

С. Олешин.

Говірка с. Олешина (с. О. лежить 5 верстов на північний захід від Проскурова), а саме тієї його частини, що зветься Підбужжя, гостро відмінна від сусідніх подільських говірок. Матеріялу з Олешина в мене мало. Поданий тут уривочок записав місцевий селянин, курсант Педагогічного Технікума в Проскурові Кузьма Мазяр. Окремі слова цього уривка я в Проскурові перевірила вимовою К. Мазяра і відповідним способом виправила. Щоб хоч трохи ширшим матеріялом представити олешинську говірку, подаю й пісню, що я записала з уст К. Мазяра влітку 1926 р. в Проскурові.

Хоч матеріял цей аж надто малий, проте особливості олешинської говірки, які в ньому виступають, видаються мені такими цінними і з погляду діялектології і з погляду історії мови, що подаю й те невеличке, що є: невеликий цей матеріял спричиниться, може, до докладного досліду цієї говірки, як і до історії повстання самого села.

Запрі′г старе′й ко′ні і пуві′з наря′джину Маре′нку. Заві′з, пусаді′в під ду′бом і пуї′хав дудо′му. Сіді′т Маре′нка і чіка′є, — колі′ підхо′діт вовк, пуню′хав, пуню′хав, та дава′й гірча′ти. А Маре′нка ні зна′вше, шо′ ту таке′, ка′же: „Ні гра′йтеся, ні гра′йтеся, я вже засва′тана“. Відійшлі′ вуні′. Підхо′дят дру′гі, а Маре′нка ка′же: „Ні пла′чте, ні пла′чте. Хто їго′ зна′є, як іще з вісільо′м бу′де“. Тут голо′дне вувке′ як ке′нуця на Маре′нку, ту так і на кусо′чке рузірва′лі. Але приїжджа′є ра′но ба′тько. Як пуба′чів ті′лько кістке′, й аж зімлі′в. Путо′м пручу′хався, став, пузбіра′в кості і пуві′з дудо′му. Приїжджа′є, а ма′ти як пуба′чіла таке′, як нарубі′ла кре′ку, насе′ло її втіхумі′рілі. Таке′ ту бува′ло кулі′сь.

Хо′діт шу′ма куля ха′те, || тре′ба шу′му руспліта′ті. || Й а в на′шуї шу′ме || зулута′я шу′ба || чірво′не вурота, || й аж біре′ вухо′та. || Чумачі′ха ре′бу ло′віт; || шо′ злуві′ла, то прупі′ла, || сусі′дуньці ні вгуді′ла. || Чіка′й, шу′мо, ду субо′те, || ку′п′ю шу′бу ще й чубо′те.